

Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeen (OPPIVA) ulkoinen väliarviointi

Hämeenlinna

Syyskuu 2009
Kati Tuokkola

Sosiaalikehitys Oy

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto.....	3
2	Oppiva hanke	4
3	Arviointimenetelmät ja -aineistot.....	6
4	Hankkeen käynnistyminen ja eteneminen	9
5	Oppimisvaikeudet	12
5.1	Mitä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan?	12
5.2	Miten oppimisvaikeudet tulevat esiin Oppiva hankkeen asiakkailla?	14
6	Asiakkaiden saamat hyödyt	19
7	Hankkeen tulokset	25
7.1	Hankkeen tulokset asiakkaiden kannalta.....	26
7.2	Hankkeen tulokset palvelujärjestelmän kannalta	29
8	Väliarvion havainnot	31

1 Johdanto

Kriminaalihuollon tukisäätiö on tilannut Sosiaalikehitys Oy:ltä ulkoisen arvioinnin Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeesta (Oppiva). Oppiva hanke on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kehittämishanke, joka alkoi huhtikuussa 2007 ja päättyi vuoden 2010 lopussa.

Oppimisvaikeudet mielletään helposti lapsuuteen ja koulu-aikaan liittyviksi ongelmiksi, jotka selvitetään ja hoidetaan lapsuusiässä. Aikuisiällä oppimisvaikeuksien huomioiminen ja niihin liittyvä kuntouttaminen eivät ole olleet kovin yleisiä. Etenkään sellaisen marginaalisen ryhmän kuin rikostaustaisten henkilöiden kohdalla näiden asioiden selvittäminen ei ole ollut yleisenä tapana. Ko. kohderyhmän kohdalla tosin juuri muutkaan kuntoutusta vaativat asiat eivät ole olleet erityisen panostamisen kohteena. Opetushallituksen hallinnoimassa Lukineuvola-hankkeessa (2004-2007) luotiin neuvontapisteitä oppimisvaikeuksisten tukemiseen, ja tuolloin yksi kohderyhmä oli myös vangit. Nyt arvioitava Oppiva hanke jatkaa ikään kuin samaa teemaa luomalla kuntouttavia toimia liittyen rikostaustaisten henkilöiden oppimisvaikeuksiin.

Ulkoisen arvion tehtävä on tarkastella hanketta ulkopuolisen silmin: Onko teemalle tarvetta? Miten se näyttäytyy? Onko tarpeeseen kyetty vastaamaan? Miten hanke on saavuttanut asettamansa tavoitteet? Koska käsillä oleva raportti on väliarvio, tässä vaiheessa keskitytään tarkastelemaan hankkeen käynnistymistä ja alkuvaiheen toteutusta. Väliarvion yksi tehtävä on myös hahmotella tämän hetken haasteita loppuajalle ja antaa kehittämissuhteita hankeorganisaatiolle. Vuonna 2010 laaditaan ulkoinen loppuarvio, jossa tarkastellaan hanketta kokonaisuutena painopisteen ollessa hankkeen tuloksellisuuden ja vaikutusten arvioinnissa.

Seuraavissa luvuissa käsitellään oppimisvaikeus-teemaa kohderyhmän näkökulmasta. Asiakkaiden saamien hyötyjen kautta tuodaan esiin, mihin asiaan Oppiva hanke vastaa ja minkälaista pohjaa hanke on luonut juurruttamiselle. Sosiaalikehityksestä arviointiprosessia ovat toteuttaneet tutkijat Jarmo Nieminen ja Kati Tuokkola.

2 Oppiva hanke

Oppiva hankkeen tehtävänä on selvittää alle 30-vuotiaiden vankien ja Kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaiden oppimisvaikeuksia. Projektissa kokeillaan erilaisia toimintamalleja, jotka lisäävät kohderyhmän oppimisvaikeuksien tunnistamista. Tunnistamisen lisäksi tavoitteena on rakentaa oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkua, jotka alkavat jo rangaistusaikana ja jatkuvat vapaudessa. Myös viranomaisten pysäyttäminen oppimisvaikeusteeman äärelle on yksi Oppiva hankkeen tavoite.

Yhteistyöverkoston luominen ja välittäminen sekä asiakastyö ovat olleet hankkeen keskeisintä työtä. Asiakastyötä lähdettiin toteuttamaan ajatuksena kehittää etsivään työhön erilaisia toimintamalleja. Asiakastyö on hankkeessa ollut pääasiassa oppimisvaikeuksien kartoittamista, asiakkaiden elämänhallinnan tukemista ja asiakkaiden ohjaamista koulutukseen tai kuntoutukseen (ks. kuvio 1).

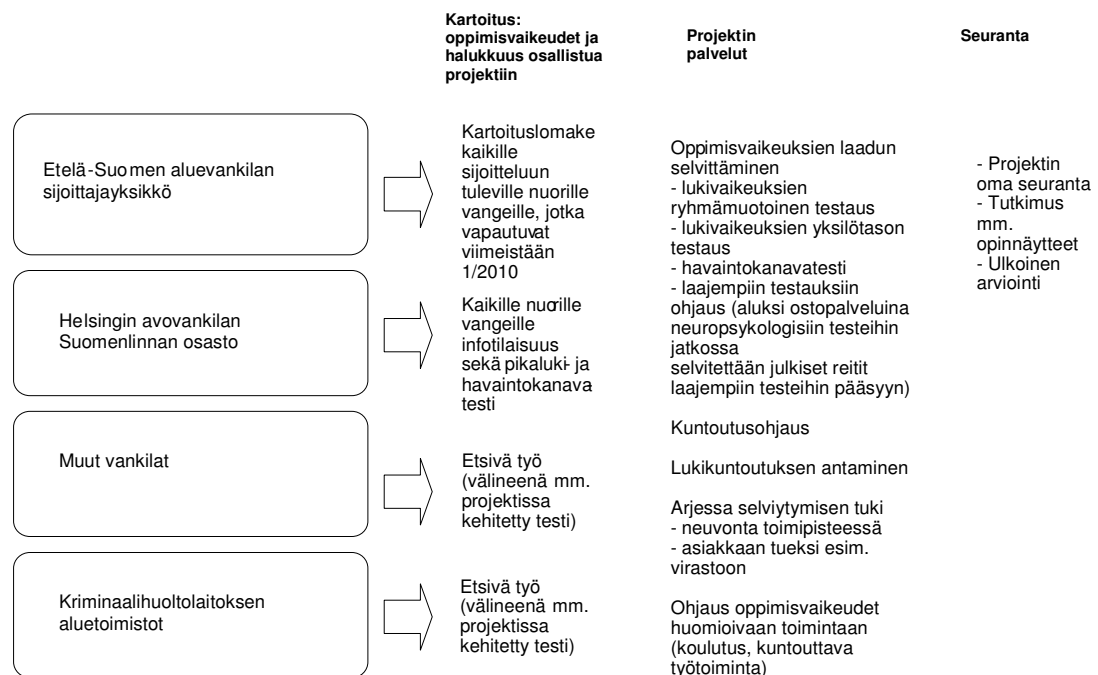
Kohdealueena projektissa on Etelä-Suomi. Asiakkaat tulevat Kriminaalihuoltolaitoksen pääkaupunkiseudun aluetoimistojen kautta ja Etelä-Suomen vankiloista. Muut kriteerit asiakkuudelle ovat alle 30 vuoden ikä, äidinkieli suomi sekä vapautuminen ennen tammikuuta 2010, jotta asiakkuudet ehditään ennen hankkeen loppumista saattaa päätökseen.

Hankkeen alkaessa oli tarkoituksena rajoittaa vankiloissa tehtävä asiakastyö ainoastaan Helsingin avovankilan Suomenlinnan ja Seutulan osastoille sekä Keravan vankilan päihdeosastoille. Lisäksi Etelä-Suomen aluevankilan sijoittajayksikön kautta haettiin asiakkaita projektiin. Tarkoitus oli, että heitä voidaan tavata heidän sijoituslaitoksessaan, vaikka se ei olisi hankkeen kohderyhmänä oleva vankila. Asiakkaiden siirtyminen vankilasta toiseen vaikutti kuitenkin niin, että jatkossa hankkeessa aloittaneita asiakkaita oli useissa eri vankiloissa (muun muassa Riihimäen, Hämeenlinnan ja Jokelan vankiloista on tullut asiakkaita). Myös erilaisia toimintamalleja kokeillakseen hanke on laajentanut toimintaansa useampiin vankiloihin kuin aluksi oli tarkoitus (mm. Vanajan vankila, jossa järjestettiin ryhmätoimintaa kokeiluluonteisesti).

Eri vankiloissa otettiin käyttöön erilaisia toimintatapoja pyrkiä tavoittamaan asiakaskuntaan kuuluvia vankeja. Suomenlinnan avovankilassa järjestettiin infotilaisuuksia, joiden yhteydessä kaikki osallistujat tekivät Oppivan kehittämän oppimisvaikeuksia kartoittavan testin (ns. Oppiva-testi) ja havaintokanavatestin. Seutulan osastolla pidettiin myös infotilaisuuksia, mutta niihin osallistuminen oli vapaaehtoista.

Suurin osa sieltä tulleista vangeista onkin osallistunut hankkeeseen henkilökunnan motivoimina. Keravan vankilassa oli käytössä kahdenlaista toimintatapaa; yhdellä osastolla luki- ja kirjallisuus oli pakollinen kaikille, kun taas toisella osastolla pidettiin inforyhmä ja ryhmäläisillä oli mahdollisuus osallistua ryhmämuotoiseen lukemisen ja kirjoittamisen testaukseen. Sijoittajayksikössä puolestaan otettiin käytännöksi se, että kaikki sijoitteluun tulevat hankkeen kriteerit täyttävät henkilöt täyttävät kartoituslomakkeen, jossa voivat ilmaista myös halukkuutensa osallistua hankkeeseen. Pyrkimyksenä pidettiin sitä, että tavoitetaan hankkeen palveluita tarvitsevia asiakkaita heti rangaistuksen alkuvaiheessa. Tätä toimintamallia on kehitetty matkan varrella. Jotta kaikki halukkaat ja apua tarvitsevat saataisiin mukaan, muutettiin käytäntöä niin, että työntekijä oli mukana asiakkaan täyttäessä lomaketta. Hän on siten voinut antaa tarvittaessa myös apua täyttämiseen. Kriminaalihuoltolaitoksien kautta asiakkaita on pyritty saamaan hankkeeseen motivoinnin kautta.

Kuviossa 1 on kuvattu hankkeen asiakasprosessi. (Luvussa 4 kuvataan tarkemmin hankkeen etenemistä ja siinä yhteydessä tuodaan esiin asiakasmääriä ja toimenpiteitä.)

Kuvio 1: Oppiva hankkeen asiakasprosessi

Hankkeessa työskentelee projektipäällikkö ja kaksi kuntoutusohjaajaa. Lisäksi mukana on ollut ajoittain sosionomiharjoittelija, joka on myös tehnyt asiakastyötä. Kaikki työntekijät ovat tehneet asiakastyötä ja ovat käyneet puhumassa erilaisissa tilaisuuksissa teemasta (kaiken kaikkiaan hanke on omien tilastojen mukaan tavoittanut noin 900 viranomaista ja

muuta toimijaa). Kaikki hankkeen työntekijät ovat työskennelleet aikaisemmin rikosseuraamusalalla, joten heillä on kokemusta kohderyhmän kanssa työskentelystä jo aikaisemmista työtehtävistään.

Hankkeen asiakastyö on hyvin dokumentoitu. Aina kehittämishankkeissa näin ei ole, eikä etenkin Oppivan kaltaisissa hankkeissa, joissa asiakasvirta on vaihtuva ja elävä koko ajan. Alusta alkaen on luotu kattava seurantataulukko, johon jokaisen hankkeen asiakkaan kohdalle on merkitty keskeiset taustatiedot, sisältäen muun muassa koulutus- ja työhistorian sekä terveydentilan. Lisäksi on merkitty syyt, joiden vuoksi asiakkaan kanssa työskentelyyn on mahdollisesti tullut katkoksia tai keskeytyksiä. Tämän lisäksi jokaiselle asiakkaalle on tehty oma taulukko, johon on merkitty kaikki hänen kanssaan tehty työ. Taulukossa on kirjattuna asiakastyön vaiheet. Siihen on merkitty kaikki tapaamiset, sovitut asiat ja muut huomiot, jotka ovat vaikuttaneet asiakastyöhön.

3 Arviointimenetelmät ja -aineistot

Oppiva hankkeen ulkoinen arviointi on luonteeltaan kahdenlaista. Ensinnäkin se on ns. perinteinen arviointi, jossa tarkastellaan miten projekti on edistänyt tavoitteiden mukaista toimintaa ja miten tuloksellista toimintaa on ollut. Tämän lisäksi arviointi on ns. prosessin arviointi eli kehittävä arviointi, jossa arvioitsija tukee projektin kehittämistyötä ja antaa palautetta projektin etenemiselle. Tässä korostuu yhdessä tekeminen; arvioitsija keskustelee ja suunnittelee arvioitavat asiat, menetelmät ja välineet yhdessä arvioitavan kohteen kanssa. Oppiva hankkeen arvioinnissa yksi osa prosessin arviointia on arviointitapaamiset, joita projektitiimin, ohjausryhmän ja ulkoisen arvioitsijan kesken järjestetään yhteensä viisi. Väliarvioon mennessä arviointitapaamisia on järjestetty kaksi kertaa.

Hankkeen alkukauden toimintaa ja tuloksellisuutta arvioidaan ensisijaisesti hankkeen ydintoimijoiden (projektityöntekijät, ohjausryhmän jäsenet, asiakkaat ja keskeiset yhteistyötahot) näkemysten kautta. Pohdittavia kysymyksiä ovat: Miten hankkeen alkukausi on mennyt? Mikä on ollut erityisen onnistunutta? Kenelle hanke sopii? Kuka hankkeesta hyötyy? Mitä ovat asiakkaiden kokemat hyödyt? Mitkä ovat loppukauden tärkeimmät haasteet?

Käsillä oleva väliarvio perustuu seuraaviin aineistoihin:

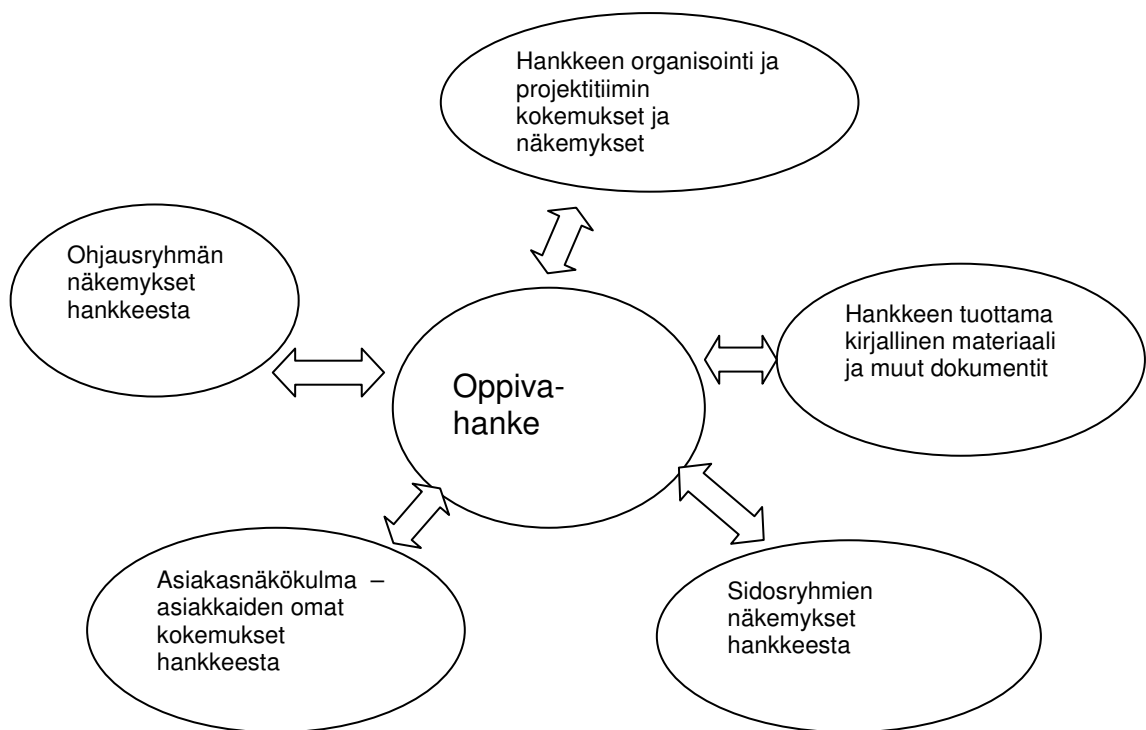
- Hankkeen yhteiset arviointipäivät, joita on väliarviointiin mennessä ollut kaksi
- Yhteydenpito arvioitsijan ja projektitiimin välillä; yhteensä kaksi kokoontumista sekä tarvittavat puhelinkeskustelut ja tapaamiset projektipäällikön kanssa
- Projektin työntekijöiden haastattelut (yhteensä neljä haastattelua)
- Asiakashaastattelut, yhteensä 8 haastattelua
- Sidosryhmille ja yhteistyötahoille tehdyt puhelin-/sähköpostihaastattelut, yhteensä 10 haastattelua
- Kirjalliset aineistot kuten projektin tuottamat raportit ja pöytäkirjat, sisäisen arvioinnin materiaalit sekä aiheeseen liittyvät tutkimukset ja selvitykset

Asiakashaastattelut toteutettiin vapaudessa oleville asiakkaille. Valintaan vaikutti se, että haastattelut haluttiin kohdentaa siihen ryhmään, jolla on kokemuksia saaduista hyödyistä ja näin ollen ehkä pidemmän ajan kokemusta projektista. Lisäksi vankilassa suoritettavat haastattelut olisivat vaatineet oman lupamenettelynsä. Haastatteluja toteutettiin yhteensä neljänä eri päivänä. Oppivan työntekijät hoitivat käytännön järjestelyt; sopivat ajankohdat, muistuttivat tarvittaessa asiakkaita edellisenä päivänä ja keittivät kahvit tarjottavaksi. Haastatteluille varattiin oma rauhallinen huone, jossa tutkija ja haastateltava pääsivät keskustelemaan asioista häiriöttä. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin ja kaikki haastattelut nauhoitettiin. Kysyttävät asiat jakautuivat kolmeen teemaan: 1) lapsuusaika ja koulunkäynti sekä kokemukset näistä, 2) aika Oppivassa ja kokemukset siitä, sekä 3) oma arviointi Oppivan vaikutuksista ja mahdollisesti saaduista hyödyistä.

Viestejä kohderyhmän haastavuudesta arvioitsijalle välittyi jo siitä, että jokaisena sovittuna päivänä oli sovittu useampikin haastattelu, mutta milloin minkäkin syyn takia osa haastateltavista ei tullutkaan paikalle. Haastateltaviksi todennäköisesti valikoituivat sellaiset henkilöt, jotka ovat kokeneet projektin hyväksi ja saaneet tukea siltä. Arvioinnin kannalta tällaisella pienellä ”vääristymällä” ei ole kuitenkaan merkitystä, vaan voidaan sanoa, että se oli jopa toivottavaa. Väliarviointivaiheessa haluttiin erityisesti saada asiakkaiden taholta viestejä siitä, millaisia erilaisia hyötyjä hankkeesta voi olla. Haastattelut toimivat ikään kuin kohderyhmän ja hankkeen teeman kartoittajina; mihin kaikkiin asioihin oppimisvaikeudet ovat yhteydessä ja mitä kaikkia hyötyjä hankkeesta voi saada?

Arviointi toteutetaan moninäkökulmaisena ns. monitahoarvioinnin periaatteita noudattaen. Monitahoarvioinnille on keskeistä laaja-alainen arviointinäkökulma, joka korostaa

mahdollisimman monipuolista tiedon ja kokemuksen keräämistä¹. Monitahoarvioinnissa, josta tässä yhteydessä käytetään nimitystä 360 asteen näkökulma, on olennaista sekä mahdollisimman monen avainryhmän informaatio että muu monipuolinen informaatio asiasta. Näkökulmassa korostuu se, että vaikutusmekanismit eivät ole yksiselitteisiä, faktoihin perustuvia asioita, vaan ne muodostuvat eri osapuolien kokemusten kautta. Ei ole siis olemassa yhtä oikeaa totuutta Oppiva-hankkeen vaikutuksista, vaan siihen kytköksissä olevat eri tahot voivat nähdä ja kokea asiat toisistaan poiketen. Ulkoisen arvion hahmottama kuva hankkeesta ja sen vaikutuksista on eri tahojen näkemysten kautta muodostunut tulkinta sille, miten hanke on toiminnut. Kuviossa 2 on kiteytetty Oppiva-hankkeen arvioinnissa käytetty menetelmä ja aineistot.

Kuvio 2: Oppiva hankkeen arvioinnissa käytetty 360 asteen näkökulma

¹ Vartiainen, P. (2007): Monitahoarvioinnin periaatteet ja prosessit. (s. 152-172). Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.): Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen.

4 Hankkeen käynnistyminen ja eteneminen

Oppiva projekti käynnistyi vuoden 2007 puolessa välissä. Jo hankkeen alussa projektille luotiin tavoitteet painottaen hieman eri asioita eri vuosina. Ensimmäiselle puolelle vuodelle tärkeimmät tavoitteet olivat työntekijöiden rekrytoiminen, yhteistyöverkoston luominen ja asiakastyön aloittaminen. Hankkeen kuntoutusohjaajat rekrytoitiin vuoden 2007 lopussa, jolloin asiakastyö aloitettiin. Toinen kuntoutusohjaaja vaihtui miltei heti aloittamisen jälkeen. Hänen tilalleen tullut kuntoutusohjaaja aloitti työnsä keväällä 2008. Vuonna 2007 hanke tavoitti yhteensä 13 kohderyhmään kuuluvaa henkilöä, joista pidempiaikaisia eli ns. varsinaisia asiakkaita oli 8 henkilöä. Varsinaisella asiakkuudella tarkoitetaan, että asiakas on osallistunut hankkeen toimintoihin vähintään kaksi kertaa.

Vuonna 2008, jolloin hankkeen kolmaskin työntekijä aloitti työnsä, asiakastyö pääsi täydellä teholla käyntiin. Tavoitteiksi asetettiin asiakastyön laajentaminen ja erilaisten toimintamallien kokeileminen. Vuoden 2008 tavoitteita olivat myös yhteistyötahojen aktivointi, tiedottamisen lisääminen sekä ulkoisen arviointiprosessin suunnittelu ja aloittaminen.

Vuonna 2008 hanke tavoitti 234 kohderyhmään kuuluvaa asiakasta, joista varsinaisiksi asiakkaiksi tuli 110 henkilöä. Toimintamallien kokeileminen alkoi onnistuneesti jo heti asiakastyön alussa. Esimerkiksi erilaisia tapoja tavoittaa asiakkaita ja tuoda oppimisvaikeus-teema esiin kokeiltiin eri vankiloissa. Lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiön vertaistukipisteessä Rediksessä pidettiin yksi ryhmäinfo Seutulan Kuntouttavan vankityöohjelman vangeille. Vuonna 2008 alettiin lisäksi suunnitella naisvangeille suunnattua oppimisvalmiuksia parantavaa ryhmätoimintaa Vanajan vankilassa.

Vuodelle 2009 asetettiin tärkeimmiksi tavoitteiksi ryhmätoiminnan toteuttamisen Vanajan vankilassa, etsivän työn markkinoimisen yhteistyökumppaneille sekä asiakastyön painopisteen siirtämisen vapautumisen jälkeiseen tukemiseen sekä hankkeen toimintamallien juurruttamisen suunnittelun. Jo vuoden 2009 alusta juurruttamista lähdettiin konkreettisesti toteuttamaan siten, että hankkeen toimesta ei enää pidetty varsinaisia infotilaisuuksia. Tarkoituksena oli se, että jo hankkeen tässä vaiheessa vankilan oma henkilökunta kertoo aiheesta ja motivoi kohderyhmään kuuluvia vankeja. Oppiva hanke opasti alkuvuodesta sekä vankilan työntekijöitä että Kriminaalihuoltolaitoksen henkilökuntaa käyttämään etsivän työn välinettä (Oppiva-testiä), jotta oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja asiasta motivoiminen onnistuisi paremmin. Näissä koulutustilaisuuksissa keskusteltiin yleisemminkin hankkeen toimintamallien juurruttamisesta.

Vuoden 2009 puolessa välissä ollaan tilanteessa, jossa hanke on laatinut toimintamallin kuvauksen oppimisvaikeuksien tunnistamisesta ja kartoittamisesta asiakastyössään. Toimintamalli koostuu 1) alkukartoituksesta, 2) palvelutarpeen arvioinnista, 3) testien tekemisestä sekä 4) ostopalveluihin ohjaamisesta. Sekä alkukartoitus että osin myös palvelutarpeen arviointi on onnistuttu jo tässä vaiheessa melko hyvin juurruttamaan vankiloihin ja Kriminaalihuoltolaitokseen. Kohdetahoilla on käytössään Oppiva-testi. Myös kuntouttavan toiminnan suunnittelusta keskustellaan vankeinhoidon tai kriminaalihuollon työntekijöiden kesken. Kaiken kaikkiaan toimintamallin läpikäyminen kohdasta 1 kohtaan 4 kestää hankkeen mukaan muutamasta kuukaudesta lähes vuoteen.

Taulukossa 1 on kuvattu projektin asiakastilannetta. Koska hankkeeseen on tullut tähän mennessä jatkuvasti uusia asiakkaita, on volyymi koko toimintakauden ajan kasvanut. Uusia asiakkaita on tullut mukaan vuoden 2009 alkupuoliskolla 50², joista 29 on edelleen asiakkaina tällä hetkellä. Vuosilta 2007 ja 2008 on edelleen tällä hetkellä 43 asiakasta. Poikkileikkausaikana elokuussa 2009 asiakkaina on siis 72 henkilöä. Työntekijät hankkeessa puhuvatkin ns. aktiivisista asiakkaista, joita on arvioitu vuonna 2009 olevan noin 60 päivittäin.

Asiakasmäärä projektissa elää koko ajan. Asiakkuudet ovat sillä tavalla häilyviä, että tarkkaa tietyn hetken asiakasmäärää on vaikea sanoa. Jatkuvasti tulee lisää asiakkaita, mutta jatkuvasti myös osa ”katoaa” ilman selkeää asiakkuuden lopettamista. Tosin jatkuvasti osa kadonneista myös oma-aloitteisesti ottaa yhteyttä ja palaa takaisin. Lisäksi osa jää sovitusti pois hankkeesta. Asiakkuuden on tarkoituskin olla vaihtelevaa. Ei ole tiettyä asiakaskuntaa, joka aloittaa projektin ja kolmen vuoden kuluttua päättää projektin. Kohderyhmä on lisäksi tavallista liikkuvaisempaa. Heidän elämänsä ylipäätään kuvaa hektisyys ja suunnittelemattomuus; elämäntilanteet, mielihalut ja aktiivisuustaso vaihtelevat päivittäin.

Taulukko 1: Asiakastilasto (tilanne 19.8.2009)

	2007	2008	2009	yhteensä
Uudet asiakkaat yhteensä	8	110	50	168
KHL:n kautta tulleet	-	25	29	54
Sijoittajayksikön kautta tulleet	-	37	4	41
Ohjattu jatkokuntoutukseen	-	69	10	79

² Tilanne 19.8.2009 Oppivan asiakastilastojen mukaan

Erilaisten toimenpiteiden kautta (mm. infotilaisuudet, Sijoittajajyksen kyselyt) Oppiva hanke on tavoittanut vajaan kahden vuoden asiakastyön aikana noin 300 kohderyhmään kuuluvaa henkilöä³. Heistä noin puolet (168 asiakasta) on osallistunut pidempikestoisesti hankkeeseen. Heidät on luokiteltu varsinaisiksi hankkeen asiakkaiksi. Uusien asiakkaiden lisäksi hankkeessa on edellisvuosilta aktiivisia asiakkaita eli asiakkaiden kokonaismäärä on koko ajan kasvanut. Tarve asialle tuntuu olevan suuri, sillä projektin alun jälkeen uusia asiakkaita ei ole enää tarvinnut houkutella mukaan. Nyt ollaankin tilanteessa, jossa kysyntää tuntuisi olevan enemmän kuin tarjontaa. Lisää asiakkaita ei juuri voida enää ottaa toimintaan mukaan. Jotta kuntoutuspoluista ja asiakastyön toimintamalleista saadaan jäsentynyttä tietoa, on hankkeen keskityttävä erittäin tärkeään mallintamistyöhön. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea sen havainnollistamista, miten oppimisvaikeudet tunnistetaan, miten on eri asiakkaiden kanssa työskennelty, ja millä toimilla on päästy eteenpäin. Hankkeelle on hyvin dokumentoitujen asiakasaineistojen kautta kertynyt tietoa ja kokemusta kohderyhmästä ja erilaisista asiakasprosesseista. Tämän tiedon esilletuominen hankkeen loppupuolella olisi erittäin toivottavaa ja tukisi osaltaan myös kuntoutuspolkujen rakentamista.

Alkuvaiheessa haasteellisena asiakasryhmänä nähtiin nuoret Kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaat. Heille hankkeella nähtiin olevan selvästi tarjottavaa, mutta heidän rekrytoimisensa olevan vaativaa työtä. Edelleenkin heidän motivoimisensa ei ole helppo tehtävä. Asiakasmäärät kertovat kuitenkin, että heidän osuutensa asiakkaista on kasvanut. Projekti on siten onnistunut löytämään keinoja tavoittaa myös nuoret Kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaat ja tarjoamaan heille tukea.

Hankkeen juurruttamistyöstä kertoo se, että työntekijät ovat kouluttaneet mm. vankiloiden ja Kriminaalihuoltolaitoksen henkilökuntaa tekemään samaa työtä, jota hanke on itse tehnyt. Työntekijöitä on opastettu käyttämään hankkeen laatimaa etsivän työn välinettä (Oppiva-testi) ja oppimisvaikeus asioista on muutenkin kerrottu ja tehty opasvihkosia ym. kohdeorganisaatioille. Muun muassa Kriminaalihuoltolaitokselta on tullut sellaista palautetta, että he jo käyttävät itse Oppiva-testiä ja hanke on saanut aikaan sen, että työntekijä aktiivisesti ottaa oppimisvaikeusasiat esille asiakkaidensa kanssa. Hankkeen jatkoa pidettiin erityisen tärkeänä. Tosin sanottiin, että vaikka jatkoa ei saataisikaan, niin jo nyt on jäänyt elämään pysyviä vaikutuksia.

³ Oppiva hankkeen vuosiraportit 2007, 2008 ja puolivuosisraportti 2009

5 Oppimisvaikeudet

5.1 Mitä oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan?

Oppimisvaikeudet voidaan määritellä ja ymmärtää hyvin erilaisilla tavoilla. Toisaalla puhutaan luki- tai kirjoitushäiriöstä, joka diagnosoidaan tiettyjen testien avulla. Myös ylivillkkauden on katsottu kuuluvan oppimisvaikeuksiin. Viime aikoina on keskusteltu aikuisten ylivillkkaudesta, joka on lähtöisin lapsuudesta, mutta johon useissakaan tapauksissa ei ole lapsuudessa kiinnitetty huomiota. Aikuisikään jatkuvia ADHD:n oireita testataan erikseen siihen tarkoitukseen soveltuvalla testillä⁴. Aikuisiän ADHD diagnoosi edellyttää, että vähintään joitakin merkittäviä oireita on esiintynyt jo lapsuudessa.

Oppimisvaikeuksien esiintyvyyttä on vaikea tarkasti osoittaa. Arvioihin vaikuttaa oleellisesti se, tarkoitetaanko oppimisvaikeuksilla yleisvaltaisia oppimisvaikeuksia vai ainoastaan lukihäiriö-diagnoosin saaneita. Ala-Kahaluoma ym. tarkoittavat yleisvaltaisilla oppimisvaikeuksilla sitä että *”...lukeminen, kirjoittaminen tai matematiikka tuottavat odottamattoman suuria vaikeuksia suhteessa henkilön lahjakkuuteen ja koulutustasoon ja kun vaikeudet eivät johdu muista sairauksista, mielenterveyden ongelmista, näön/kuulon vajavuuksista tai puutteellisesta opetuksesta*⁵. Jos puhutaan vain lukihäiriö-diagnoosin saaneista, oppimisvaikeus koskettaa Ala-Kauhaluoman ym. mukaan melko harvaa ihmistä (3-6 %), mutta yleisvaltaiset oppimisvaikeudet varsin monia (15-25 %). Kun puhutaan vangeista ja päihteiden ongelmakäyttäjistä, niin luku kasvaa entisestään. Heistä jopa 50-90 %:lla esiintyy joidenkin arvioiden mukaan eri asteisia oppimisvaikeuksia⁶.

Oppiva hankkeessa oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan vähintään yhtä laajaa oppimiseen liittyvää vaikeutta kuin edellä kuvattu yleisempi määritelmä on. Hankkeessa oppimisvaikeus nähdään ihmisen ominaisuutena samoin kuin esimerkiksi silmien väri. Oppimisvaikeus ei ole hankkeen mukaan tyhmyyttä eikä laiskuutta, vaan usein periytyvä ominaisuus, joka voi ilmetä seuraavilla tavoilla: lukemisen hitaus, ääneen lukemisen karttaminen, rivien hyppiminen paperilla, toistuvat kirjoitusvirheet, tekstin tuottamisen hankaluus, vieraiden kielten ja/tai matematiikan vaikeus, oikean ja vasemman sekoittuminen, muisti- ja keskittymisvaikeudet, vaikeus pysytellä aikataulussa sekä stressi ja masentuneisuus⁷.

⁴ Aikuisten ADHD-oirekysely (ASRS-v1.1)

⁵ Ala-Kauhaluoma, M. & Laurila, H. & Haapasalo, S. (2008): Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. s. 4.

⁶ Emt.; Kuivajärvi, K. & Sunimento, K. (2008): Vangit ja lukivaikeus. Teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola – hanke.

⁷ http://www.krits.fi/HANKESIVUT/oppi_vaikeus.shtml

Laajemmin oppimisvaikeuksista puhuttaessa päädytään jopa siihen, että ei ole varsinaisia oppimisvaikeuksia, vaan on erilaisia tapoja oppia. Viime kädessä jokainen on jossain määrin erilainen oppija. Näin ajateltuna yksilöä voidaan parhaiten auttaa siten, että hän löytää ja tunnistaa oman tapansa oppia ja hahmottaa asioita⁸. Se, mitä tilanteen auttamiseksi olisi myös tehtävä, on auttaa eri toimijoita tunnistamaan oppimisvaikeudet ja sitä kautta ohjata henkilö (mieheillä jo alle kouluikäinen lapsi) saamaan oikeanlaista tukea, ohjausta ja kuntoutusta⁹.

Oppimisvaikeudet osana kohderyhmän moniongelmaisuuutta

Rikostaustaisten ihmisten elämää kuvaa usein moniongelmaisuus ja varsin monella rikosten kierteeseen ajautuneella nuorella on taustallaan vaikeita lapsuuskodin ongelmia¹⁰. Lisäksi vangeilla mielenterveyden häiriöt, muut somaattiset sairaudet sekä päihdeongelmat ovat selvästi yleisempiä kuin keskivertokansalaisilla. Noin 90 %:lla miesvangeista arvioidaan olevan jokin päihderippuvuus.¹¹

Edellä kuvatut ongelmat eivät sinänsä ole varmasti uusi tai yllättävä asia. Yleisessä keskustelussa on tiedossa, että rikosseuraamusjärjestelmän piiriin tulevat henkilöt ovat huono-osaisimpia kansalaisia, joiden elämää ovat usein jo lapsesta alkaen leimanneet erilaiset vaikeudet. Sen sijaan oppimisvaikeudet eivät ole tulleet yhtä selvästi esiin. Oppimisvaikeudet mielletään helposti vain lapsen elämään kuuluvaksi ja sitä kautta lapsuusaikana koulun ratkaistavaksi asiaksi. Enää aikuisiällä, etenkin rikostaustaisten ihmisten elämässä, tällaisilla asioilla ei ole juurikaan nähty olevan merkitystä tai vaikutusta.

Todennetusti kuitenkin juuri rikosseuraamusjärjestelmän piiriin tulevilla henkilöillä on taustallaan huonot oppimiskokemukset, kesken jääneitä koulutuksia, peruskoulu monessa tapauksessa suorittamatta tai keskimääräistä useammin vaikeuksia lukemisessa, kirjoittamisessa tai matematiikassa¹². Muun muassa vangeille tehdyssä kyselyssä reilu

⁸ Esim. Monenlaiset oppivat. Esite Lukineuvola hankkeesta (www.lukineuvola.fi).

⁹ Valkama, A. (2008): Lukivaikeus – särö oppimisessa. Teoksessa Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen – Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? Erilaisten oppijoiden liitto ry. Lukineuvola –hanke.

¹⁰ esim. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

¹¹ Kärkkäinen, J.: Vankien psyykinen sairastavuus on suuri yhteiskunnallinen riski. Helsingin Sanomat 24.6.2008.

¹² Emt.

viidennes (23 %) on itse arvioinut itsellään olevan lukemisen ja kirjoittamisen vaikeutta ja reilu kolmannes (35 %) arvioinut omaavansa vaikeuksia matematiikassa¹³.

5.2 Miten oppimisvaikeudet tulevat esiin Oppiva hankkeen asiakkailta?

Oppiva hankkeen arviointia varten toteutetuissa asiakashaastatteluissa haastateltavilta tiedusteltiin muun muassa omia lapsuus- ja kouluajojen muistoja. Varsinaisesti kysymystä oppimisvaikeuksista ei otettu haastattelun aluksi esiin, vaan kysyttiin kuinka koulu sujui ja millä tavalla haastateltava muisteli kouluajoja ja lapsuutta yleisesti tällä hetkellä.

Haastateltaville oli tyypillistä, että he itse näkivät oppimisvaikeuksiensa alkaneen jo lapsuudessa. Tosin haastateltava ei itse ole välttämättä ajatellut olevansa ns. oppimisvaikeuksinen tai erilainen oppija. Heistä kuitenkin lähes jokainen kuvaa kouluajansa jollakin tapaa ongelmalliseksi. Yleisin haastateltavien tyyppi on mies, joka kuvaa itseään erittäin villiksi, säännöistä piittaamattomaksi, joissain tapauksissa aggressiiviseksi oppilaaksi, jolle koulunkäynti ei maistunut. Kuvaavaa lisäksi on, että vaikka haastateltavilla on ollut melkoisesti kouluvaikeuksia, niin varsinaisesti oppimisvaikeuksia ei ole kukaan koulussa ottanut esiin. Sitä vastoin joissain tapauksissa perheenjäsenet ovat saattaneet ounastella jotakin. Koulussa on huomattu ja todettu oppilaan olevan erilainen kuin muut, mutta käyttäytymisen on ajateltu kuvaavan oppilaan jonkinlaista negatiivista poikkeavuutta muihin nähden. Seuraavassa on kolme erilaista tyyppiä, jotka kuvaavat erilaisia haastateltavia:

Valloittava villi poika

”Koulu sujui kaikkiin ennustuksiin nähden tosi hyvin. Mä olin tosi villi ja pärjäsin pitkälti puhelahjoilla, ja sitten valloitin näyttelyllä ja sellaisella, kun olin pellavapäinen. Että en mä siitä oppimisesta niin tietänyt, että kokeista ei tullut mitään hyviä tuloksia, mutta mä hurmasin opettajat ja puhuin ummet ja lammet, niin se tavallaan sit nosti niitä numeroita, tai piti ne siedettävänä Kyllä mä olin aina se meidän luokan tarkkailtu, että jos jotain tapahtu, niin aina tultiin kysymään multa, että olitko tehnyt tämän ja tämän ... Seiskalta asti rupes sit koulunkäyntikin meneen huonommin, et tuli kaikki muut jutut kuvioihin, mut seiskalla mun todistus oli vielä 8.1, et nyt en oikein tiedä miten mä oon sen saanut aikaiseksi, mutta jotenkin mä vaan oon sen saanut näköjään. ... Mä oon aina jotenkin vierastanut lukemista, oon enemmänkin sit toiminut, kouluajojen jälkeen kun jengi luki kirjoja, niin mä aina tipuin kärryiltä ja jouduin kääntään sivuja taaksepäin, kun en pystynyt lukemaan samaa tahtia.”
(Asiakas 1)

¹³ Koski, L. & Miettinen, K. (2007): Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja –strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007.

Edellinen haastateltava on lapsuudessa puhumisen lahjoilla hurmannut opettajat, jotka ovat huonoista koetuloksista huolimatta antaneet hyviä arvosanoja. Varsin moni haastateltava puhui siitä, kuinka koulu ei vain yksinkertaisesti kiinnostanut lapsena. Kaikki muut asiat menivät kiinnostuksessa koulunkäynnin ohi. Opettajat olivat kiinnittäneet huomionsa haastateltavaan jo lapsena villin käytöksen vuoksi, mutta yhteyttä oppimisvaikeuksiin ei ollut ajateltu olevan. Tilanteeseen tarttumisen on voinut tehdä vaikeaksi juuri se seikka, että erityyppiset oppimisen vaikeudet ovat esiintyneet päällekkäin. Esimerkiksi tarkkaavuuden vaikeudet esiintyvät usein matematiikan vaikeuksien tai lukemisen vaikeuksien yhteydessä¹⁴.

Kuriton kakara

”Koulu meni kyseenalaisesti, ei millään hyvillä arvosanoilla, et heti ensimmäisenä koulupäivänä ensimmäisellä luokalla onnistuin saamaan kaksi tuntia jälki-istuntoa, et ylivilkas lapsi olin. Äiti ja kaikki muut sukulaiset epäili ADHD:tä jo silloin, mut koulukuraattorit eivät ottaneet asiaa kuuleviin korviinsaakaan, vaan painoivat asian vil-laisella eivätkä vieneet tutkimuksia eteenpäin.” (Asiakas 4)

Yksi myös hyvin yleinen lapsuuskuvaus on se, jossa haastateltava on kuriton ja villi oppilas, johon myös ympäristö on alusta alkaen suhtautunut eräänlaisena ”hulttiona”. Joissain tapauksissa lähipiiri, esim. omat vanhemmat, ovat saattaneet epäillä yhteyttä oppimisvaikeuksiin, mutta asialle ei ole tehty sen enempää. Haastateltavat kuvaavat usein, että he itse ovat tiedostaneet olevansa erilaisia kuin muut. Koulussa vastaavasti on pidetty haastateltavaa pääasiassa häirikkönä tai muuten ”hankala tapauksena” tai ”kurittomana kakarana”, joka tahallaan laistaa koulun säännöistä. Tämä asetelma on sitten johtanut aina vain pahempaan tilanteeseen ja vastustukseen koulua kohtaan.

Laiska ja välinpitämätön

Seuraava haastateltava kuvasi osuvasti juuri sitä tilannetta, jossa negatiiviset koulukokemukset ovat yksi toisensa jälkeen kasvattaneet haastateltavan vastustusta koulunkäyntiin. Kun haastateltavalle on itselleen tullut tunne, että häntä pidetään laiskana, niin epäonnisten tapahtumien ketju on saanut jo hyvin varhain alkunsa:

¹⁴ Ala-Kauhaluoma, M. & Laurila, H. & Haapasalo, S. (2008): Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. s. 4.

”Ala-asteelta lähtien valehtelin paljon että olen kipeä. Koulu ei tuntunut koskaan mielekkäältä, oli vaan turhauttavaa, en kokenut saavani sieltä irti mitään. Mä siis en viihtynyt tunneilla ja oli tosi vaikee istua paikoillaan, mun vihot oli vaan täynnä piirustuksia ja se oli mukamas vaan mun omaa välinpitämättömyyttä ja et mua ei ees kiinnosta. No totta kai se nosti vaan mun omaa vihaa, enkä edes halunnut yrittää. Sit yläasteella ne pisti mut pienryhmiin joissain aineissa, niinku matikka on ollu mulle aina tosi vaikeeta, mut sekään ei hirveesti hyödyttänyt kun kaikki oli samanlaisia kun mä ja sit vaan kymmenen ihmistä huutaa ja riehuu. ... Sit mä tein niin että jos meille annettiin koulussa vaikka pari A-nelosta luettavaksi, niin mä luin johonkin puoleen väliin ja vastailin vaan hatusta niihin kysymyksiin vähän tälle ja tollee ... Nykyään varmaan kiinnitetään paljon huomioita noihin asioihin, mutta silloin oli vaan sellainen käsitys, että mä oon laiska, vaikka mä tykkään hirveesti lukee kirjoja itsekseni kotona” (Asiakas 2)

Haastateltavien ajatukset koulusta, kotioloista ja vanhemmuudesta

Asiakkaat kuvailivat varsin vivahteikkaasti omaa lapsuuttaan ja monessa haastattelussa he kertoivat esimerkkejä huonoista koulumuistoista, joihin usein liittyi vielä se, että kukaan aikuinen ei reagoinut tai tehnyt mitään asian eteen. Monesti kaivattiin rajojen näyttäjää tai opastajaa elämässä. Haastateltavilta kysyttiin, mikä olisi sellainen asia lapsuudessa, jonka he toivoisivat että olisi tehty toisin. Yleisimmin sanottiin, että kun olisi ollut joku tuki ja turva, joka olisi asettanut rajat ja näyttänyt elämisen mallia.

Seuraavassa on koottuna kolmen haastateltavan kertomuksesta katkelma niistä ajatuksista, joita he tämän hetken tilanteen perusteella toivovat, että olisi tehty lapsuudessa toisin:

”Ei meillä oikeestaan kukaan välittänyt toistensa tekemisistä, mun vanhemmat ei silloin paljon puuttunut mihinkään kun mä olin pieni, et mun äiti oli sairas ja isä oli työnarkomaani, mun isosisko oli semmonen joka piti huolta, mutta jotenkin kyseenalainen huolenpito, kun mä sanoin et mä en osaa, voiksä tehdä mun puolesta... Mä muistan ikuisesti sen, kun mä tulin tänne Espooseen ja kun mä menin kouluun, ja kun mä olen oikeesti matikassa tosi huono, mä en vieläkään pysty laskemaan ees pluslaskuja ilman laskinta, niin kun mä tulin kouluun, niin mun opettaja ei päästänyt mua kun meidän piti tehdä aukeama ja mä sanoin et mä en osaa laskea näitä, niin se sano et nythän on aikaa opetella, ja kun mä en oikeesti osannu niitä, niin se sano et syömään et mene ennen kun olet tehnyt nämä, ja mä olin siellä koko päivän. Et jos mä sanon et mä en osaa, niin eiks se tarkoita et sen opettajan pitäis opettaa, mä oon jotenkin niin katkera tosta vieläkin, et mä oon ollu ite lasten iltapäiväkerhon ohjaajana ja mä en koskaan tekis lapselle tommosta.” (Asiakas 2)

”...vanhempien kaverit. Isästä en voi sanoa, koska hyvin harvoin olin isän luona, mutta äidin kaverit oli sellaisia rikollisia, mun mielestä, tai tiedänkin että oli. Että sitä kannäämistä sillain, että me oltiin kuitenkin aina kotona, että oli siellä nyt aina joku hoitamassa, mutta kannäämistä kuitenkin. Mitä itse tekee toisin, niin jos läh-tee ravintolaan, niin siihen aikaan kun mä vielä asuin saman katon alla, niin kyllä lapset vietiin mummulaan ettei ne ollu sillai, että tullaan kannissä kotiin, mikä ei oo mitään kivaa kateltavaa.” (Asiakas 5)

”Äidillä (yksinhuoltaja) ei ollut voimavaroja kurin pitämiseen ... Kyllähän siinä olis semmonen isähahmo ollut paikallaan, semmonen joka olis töissä käynyt ja muutenkin neuvonut että miten sitä elämää kuuluu alkaa elää.” (Asiakas 7)

Edelliset kertomukset viestittävät siitä, että monella haastateltavalla on ollut ikäviä muistoja lapsuudesta. Näiden ohella esiintyi myös oppimisvaikeudet. Ongelmiin on ehkä ollut vaikea puuttua ja niitä on ollut vaikea huomata, sillä samaan aikaan oli monenlaista pulmaa. Myöskään monen haastateltavan kotona ei oltu aktiivisia selvittämään tilanteita. Vanhempien omat vaikeudet, kuten päihteiden käyttö ja muu voimavarojen vähyys, eivät auttaneet asioiden eteenpäin viemisessä.

Haastateltavien kertomuksista löytyi kuitenkin esimerkkejä siitä, että asioihin puuttumisesta oli apua. Seuraavassa sitaatissa tulee esiin kurin ja rajojen laittamisen merkitys. Haastateltava muisteli puheessaan lämmöllä sitä opettajaa, joka todella laittoi rajat. Haastateltavan kertomuksessa opettaja oli kurin pitäjä, joka tuli jopa kotoa hakemaan, jos oppilas ei ollut tullut kouluun:

”Koulu oli pakkopullaa, olin tarkkailuluokalla yläasteella. Ei varsinaisesti vaikeuksia ollut, mutta kielet oli vaikeita, yksinkertaisesti en oppinut niitä, mut matikka oli aina ysin luokkaa. Yläasteella olin ensin sellaisessa klinikkaluokassa kielistä, ja sitten siitä tuli tarkkailuluokka, joka oli ainut vaihtoehto. Isossa luokassa oli 30 oppilasta ensin ja sitten kun en pärjännyt siinä, niin menin klinikkaluokkaan ja siellä pysty keskittymään paremmin. Siitä oli hyötyä, kun se opettaja oli niin jämäkkä tati. ... Opettaja tuli hakemaan kouluun, viimeistään ruokatunnille, jos meistä jotain ei näkynyt kou-lussa... Mutta sitten oli sitäkin että päästiin kalareissuille tai vastaaviin, jos oltiin ol-tu kiltisti..” (Asiakas 5)

Koulukiusaaminen

Usean haastateltavan kokemuksissa huonoihin koulukokemuksiin liittyy kokemukset kiusatuksi joutumisesta. Se ei suoranaisesti liity oppimisvaikeuksiin, mutta on yhteydessä kuitenkin selvästi huonoihin koulumuistoihin, ja joidenkin kohdalla kiusaamisesta voidaan jopa sanoa vaikeuksien alkaneen. Osa haastateltavista otti itse esiin kiusaamisen puhuttaessa koulukokemuksista. Seuraavat sitaatit ovat esimerkkejä tästä:

*”Olin lapsena aika kiltti ja murrosiässä vaikeempi tapaus. Olin koulukiusattu viiden-
teen luokkaan asti, jonka jälkeen mä näytin närhen munat kiusaajille ja sen jälkeen
mua ei sitten enää kiusattukaan. Kiusaaminen liittyi siihen, että olin aika pullukka
lapsena ja talous oli aika tiukilla äidillä, ei ollut merkkifarkkuja tai muuta sellaista.
Se kiusaaminen oli ihan väkivaltaa enkä mä silloin puolustanut itseäni, mutta vasta
sitten kun kerran puolustin, niin siinä kaksi kiusaajaa sai nenänsä ja yksi opettaja-
kin siinä sivussa, kun se yritti rauhoitella mua. Kiusaus loppui siihen sitten.” (Asiakas
4)*

*”Huonot kokemukset koulussa johtaa helposti siihen, että tulee äkkiä kiusatuksi tai
on itte kiusaaja.” (Asiakas 5)*

*”Mua kiusattiin sen takia kun mä puhuin eri tavalla, ja kun siellä mistä muutin tän-
ne, niin siellä puhuttiin sukunimellä aina ihmisistä ja ku mä tulin tänne, niin mä sain
jälki-istuntoa siitä että mä en osannut puhua etunimellä ihmisistä, että ihan niinku
kauheita asioita, että mä oon oikeesti katkera näistä, että ei mulla mitään sopeut-
tamista ollu, vaan läntättiin kouluun ja sanottiin että yritä pärjätä.” (Asiakas 2)*

Edelliset kommentit koulumuistoista, lapsuudesta ja yleensä kouluajoista, kertovat siitä, että Oppivan asiakkailla ovat monet eriaisteiset oppimisvaikeudet (lukemisen-, matematiikan- tai tarkkaavuuden vaikeudet sekä ylivilkkaus) kasautuneet. Niitä on ollut vaikea tunnistaa ja puuttua ja ehkä diagnosoidakin. Heille on tyypillisesti kasautunut monenlaisia piirteitä oppimisvaikeuksista ja näiden lisäksi vielä ongelmat kotioloissa. Lapsena ilmenneisiin oppimisvaikeuksiin ei ole puututtu sen syvällisemmin kuin siirtämällä oppilas esimerkiksi tarkkailuluokalle, jossa on ollut sitten mahdollisesti monta ylivilkasta lasta yhtä aikaa. Vanhemmat eivät ole myöskään aktiivisesti toimineet asian eteen. Perinteisesti oppimisvaikeuksiin ovat saaneet eniten apua ne, joilla vanhemmat ovat olleet aktiivisia asiassa ja vaatineet apua lapsilleen.

Kohderyhmän ongelmien laajuus ja asiakashaastatteluiden viestit osoittavat, että Oppiva hankkeen toteuttamalle asialle on olemassa tarve. Myös kaikki sidosryhmät näkivät tarpeen olevan ilmeinen.

6 Asiakkaiden saamat hyödyt

Projektiin mukaantulo ja siihen kohdistetut odotukset

Oppivan asiakkaille on tyypillistä, että varsinaisia selkeitä odotuksia hankkeelle ei ole ollut. Vankilasta tulleet asiakkaat ovat useissa tapauksissa saaneet ensikosketuksen hankkeeseen pakon kautta, kun ovat osallistuneet kaikille vangeille järjestettyyn infotilaisuuteen. Siviilistä tulleista asiakkaista osa on tullut ehdonalaisvalvojan suosittelemana tai koevapauden alkaessa on suositeltu Oppiva hanketta. Tosin osa on tullut asiakkaaksi tarkoitushakuisesti hakemaan apua oppimisvaikeuksiinsa. Näissä tapauksissa asiaa on jo omassa mielessä kypsytelty jonkin aikaa.

Arviointia varten haastatellut asiakkaat edustavat pääasiassa sitä asiakasryhmää, joka on motivoitunut asian äärelle. Ainakin moni heistä sanoi pohtineensa jo jonkin aikaa omaa oppimistyyliään ja etenkin sitä, miksi elämässä oli ajauduttu siihen pisteeseen, missä nyt oltiin. Tosin haastateltavat olivat jo tässä vaiheessa itse kokeneet saaneensa hyötyjä hankkeesta, joten sitä kautta he myös ajattelevat siitä positiivisesti. Voi siis sanoa, että Oppiva on saanut heidät ymmärtämään näitä kysymyksiä. Yleinen ajatus asiakkaiden keskuudessa on ollut se, että yhteyttä suoranaisesti oppimisvaikeuksiin ei ole aiemmin ajateltu, vaan esimerkiksi sitä, että erilaisista asioista on ollut vaikea selviytyä ja on ollut jollakin tavalla poikkeava muihin ikätovereihin nähden. Seuraavassa on haastateltavien näkemyksiä siitä, miten he ovat tulleet Oppiva hankkeen asiakkaiksi:

”Mä vaan kuulin että tällanen on olemassa ja mä olin että, hei mä tahdon mukaan. Mulla on ollu keskittymishäiriöitä ja kun mulla on niin monia asioita jäänyt kesken elämässä, niin olis se nyt kiva että saisi jotain vietyä valmiiksi ja loppuun asti mitä on aloittanut. Sekin varmaan jo helpottaa, että mä saan sen selvyuden siihen asiaan, että johtuuko se siitä vai jostakin muusta” (Asiakas 4)

”Mä oon niin pitkään, monta vuotta jo puhunut tästä, ja jengi on kiertelemällä ja kaartelemalla puhunut, eikä kunta ole yhtään halukas maksamaan tällaisista tutkimuksista enkä mä itekään voi niitä maksaa... Tämä oli parempi kuin hyvä tilaisuus ... Projektiin tullessa mä en odottanut mitään, mulla ei ollut mitään käsitystä, jännitti vähän, tai enemmän jännitti ja pelotti se, että jos ei täältäkään löydy mitään, niin mikä mua sit vaivaa, mutta täällä ei todellakaan ollut yhtään sellaista, vaan hirveän kannustavalla mielellä on kaikki ollut ja mun mielestä se on ollut hienoa, koska mun kokemus on kaikista tällaisista projekteista se, että yritetään vielä vähän enemmän lytätä, ja kun Työntekijänkin kanssa on ollut, niin ihan kuin jonkun kaverin kanssa juttelis, et on ollut tosi mielekästä ja on oikein odottanut tänne tuloa ... ” (Asiakas 2)

”Kuulin että Kaisaniemessä on tällainen paikka, kun mä olin puhunut että mulla on tällaisia vaikeuksia (lukea ja keskittyä asioihin) ja lääkäri tai joku, en muista tarkkaan kuka, suositteli sitten tätä projektia, ja Työntekijä oli mulle tuttu jo Redikses-tä.... joskus ihmiset ajattelee, että mä oon laiska tai tyhmä, mutta en mä ole, mä os-tan kirjoja ja tykkäisin lukea, mutta mä en vain pysty ja se painaa mun mieltä...”
(Asiakas 3)

”Hakeuduin päihdeettömälle osastolle kun mulla oli päihdeongelma ja halusin vain laittaa elämäni kuntoon ja vaihtaa suuntaa. Siellä wop-osastolla tuli sitten esille et-tä on tällainen, jossa voisi näitä asioita selvittää. Yksi päivä Työntekijä tuli ja sanoi että tekisi kaikille sen osaston vangeille tällaiset testit. Mentiin sitten ja tosi paljon kirjoitettiin ja kuunneltiin ja laskettiin ja moni pani jutun ihan lekkeriksi. Ensimmäinen mä en oikein ottanut sitä asiaa sen kummemmin kuin että taas tää on näitä testejä, että luokitellaan vaan ihmiset. Mutta sitten kun mä vapauduin, niin olin yhteydessä Työntekijään, ihan jo senkin takia että kun mä rupesin ajaan ajokorttia ja ne kirjalli-set kokeet jännitti mua tosi paljon ja mä treenasin niitä ja ne ei jäänyt päähän ja sit mä ajattelin että saisikohan siltä Työntekijältä apua, kun mä olin kuullut että siihen oli saatu apua... Kun mä vapauduin, niin mä muistin tän asian ja Työntekijä ja Hero, ja sit mä otin kriminaalityöntekijän kanssa tänne yhteyttä... Asia jäi korvan taakse enkä mä koskaan sitä sieltä tiputtanut, kun mä olen pitkään halunnut opiskella lii-kunta-alaa, niin mä ajattelin että siitä voisi olla hyötyä ” (Asiakas 1)

Haastateltavien kertomuksista voi tulkita, että hankkeeseen mukaantulolle ei yleensä ole asetettu tarkkoja tavoitteita. Taustoja tosin on monin paikoin mietitty ja sitä, miksi on käynyt niin kuin on käynyt. Yleisimmin hankkeeseen on tultu jonkin tahon suosittelemana. Viimeisimmässä kommentissa (Asiakas 1) tulee esiin se, että pakotetusti infotilaisuuteen osallistumalla on saatu tieto hankkeesta. Sillä hetkellä asia ei kuitenkaan ole ollut ajankohtainen, mutta asia on jäänyt asiakkaan ”korvan taakse”.

Kokemukset saaduista hyödyistä

Väliarvion yksi keskeinen tehtävä on ollut tuoda esiin niitä erilaisia hyötyjä, joita Oppivasta on asiakkaille ollut. Sen tähden myöskään haastateltavien mahdollinen valikoituminen positiivisesti asennoituviin ei haitannut analyysia. Asiakashaastattelulla ei siis haettu tilastollisia osoituksia siitä, miten laajasti asiakkaat ovat hyötäneet projektista, vaan ennen kaikkea haluttiin kartoittaa mitä ne eri hyödyt ovat, joita tämänkaltaisesta tukemisen muodosta mahdollisesti koituu. Tämän vuoksi seuraavissa luvuissa on haluttu tuoda mahdollisimman autenttisesti asiakkaiden omaa ääntä esiin; miten he ovat kokeneet projektin ja miten he itse näkevät hyötäneensä siitä.

Tiedon saanti

Jokainen haastateltava mainitsi yhtenä projektin hyötynä tiedon saamisen. Tiedon saanti liittyi ensinnäkin omaan itseän. Tällöin Oppivan koettiin antaneen käsitystä omasta itsestä oppijana tai selitystä käyttäytymisestä jollakin tapaa:

”Onhan se kiva saada tietää omaa käyttäytymistä. Mä oon niin paljon emännältä saanut haukkumisia siitä, että miten mä toimin. Tulihan se sitten selvitettyä. ... Se tieto nimenomaan on se suurin hyöty.” (Asiakas 5)

”Olen saanut toivoa ... Että selvittää miten mä opin ja miten mun pääni toimii, et mä voin tulevaisuudessa keskittyä olennaiseen epäolennaisen sijasta, että mä en väkisin jatkossa yritä opetella asioita jollain tyylillä millä mä en niitä opi” (Asiakas 4)

”Tää on ollu mulle kyllä tosi valaiseva kokemus ja tietää mistä johtuu mitkäkin asiat ja koko asia tulee konkreettisemmaksi ja sen pystyy ymmärtämään ite paljon paremmin, ja olen nyt tosi iloinen että pääsin ylipäätään mukaan tähän projektiin ... Mun ehdonalaisvalvoja kertoi mulle tästä projektista ja sanoi, että ilmoittaa mut sinne jos mä haluan ... Jo silloin heti ajattelin, että tuskin tästä ainakaan mitään haittaa on ja löytyy sit mitä löytyy, kattoo sitte...” (Asiakas 2)

Toiseksi yksi suuri hyöty nähtiin siinä, että projekti antaa tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Tässä kohden monet korostivat, että projekti sopii juuri sellaisille, joilla on halua tehdä jotakin, mutta eivät ole päässeet siinä vielä alkuun. Jos siis on halua joko kouluun tai työhön tai päihteettömyyteen, niin projekti antaa tietoa erilaisista mahdollisuuksista. Muutama haastateltava sanoi suoraan, ettei omalla kohdallaan olisi kouluun menoa harkinnut, ellei Oppivan työntekijä olisi siitä alkanut puhua.

”Mun mielestä tällainen hanke sopii sellaisille päihderiippuvaisille, jotka ovat nyt lopettamassa, joilla on elämäntilanne sellainen, että ne istuu kotona tekemättä mitään, mutta halua tehdä jotain, niin tätä kautta saa apua siihen, siis syrjäytyneille, jotka haluaa selvittää siitä tilanteesta pois ja aloittaa alusta ja lopettaa ne vanhat jutut ... Tiedonsaanti on se hyöty tavallaan, että aina jos Työntekijä on saanut jotain mes-toja, niin aina se on ilmoittanu, että kiinnostaisiko esimerkiksi tällainen ... Kyl tää jeesaa oikeesti jos joku vaan haluaa löytää koulupaikkaa tai työpaikkaa tai mitä vaan, niin mä uskon että Työntekijä auttaa siinä ... Et pitää olla se oma halu.” (Asiakas 6)

Projektin sidosryhmien kautta tuli viestiä, että hyötyjiä todennäköisesti ovat hieman vanhemmat, noin 30-ikävuoden tienoilla olevat asiakkaat. Saatiin jopa sellaista palautetta, että kaikkein eniten tällaisesta toiminnasta voisivat hyötyä vielä sitäkin vanhemmat, hieman päälle kolmikymppiset. Näkemyksiä perusteltiin sillä, että sen ikäisillä on usein motivaatiota ja suurempi valmius käsitellä näitä asioita. Nuoremmat eivät välttämättä vielä

ole sisäistäneet tarvetta selvittää omia asioitaan, mikä kuvastuu myös seuraavasta nuoren miehen kommentista:

” En oo täällä käynyt minkään ongelmien takia, niin kun mä olen sanonut, niin mä en ole koskaan kysynyt Työntekijältä, että voisit sä jeesaa mua tässä. Et tää on ollut enemmänkin sitä että moi mitä kuuluu, tulee tunne että juttelisi kaverin kanssa ... Kun mulla ei oo mitään tarvetta tukeen, en täällä käviskään jos se olis sitä, että mulle tyrkyttäs tukee. Kun mulla ei oo päihdepuolesta taustaa tai muuta, et lähinnä mun vaikeudet on se, että mä en jaksa pysyä paikoillaan.” (Asiakas 6)

Itsetunnon voimistuminen ja toivo

Haastateltavien puheessa tulee esiin samoissa lauseissa monia eri hyötyjä. Varsinkin itsetunnon voimistuminen, tiedon saanti asioista ja etenkin omasta itsestä menevät limittäin. Itsetunnon voimistuminen tuli varsin monen kohdalla esiin, joko suoraan tai epäsuorasti. Lähes jokainen haastateltava mainitsi lapsuudestaan huonon itsetunnon ja osa sanoi projektin selkeästi kohentaneen sitä. Seuraavassa muutama kommentti tähän liittyen:

”Oon kyl viihtynyt tosi hyvin, ja mä uskon et tää tekee enemmän konkreettiseksi mulle itelle sitä mikä mua vaivaa ja mitä alueita pitäis parantaa ja heikkoudet ja vahvuudet, ja uskon et tää vahvistaa minäkuva et koska kuitenkin semmonen että et tiedä itestä jotain, niin se vaivaa sua ja tulee epävarma olo ja mä huomaan itsestäni että mä oon ollu paljon positiivisemmalla mielellä ja tosi paljon tyytyväisempi ja tyydyttyneempi olo elämästä yleensäkin. Et enää ei ärsytä muut ihmiset samalla lailla kuin ennen ... Joskus mä olen ollut tosi aggressiivinen niitä ihmisiä kohtaan keitä mä en tunne, et mulla on ollu paniikinomaistakin puolustautumista ihmisiä kohtaan, et nytkin kun mä tulin tänne, niin mun ei tarvinnu enää kuunnella korvalappuste-reoita, vaik mä olin yksin, et ennen se oli mulle ihan mahdotonta, et ennen jos mä vaikka istuin bussissa ja joku tuli mun viereen istumaan, menin paniikkiin, ja koska tuntemattomien ihmisten kanssa kontaktissa olo oli mahdoton ajatus, niin mä jäin pois bussista.” (Asiakas 2)

” Käsitys on muuttunut tosi paljon, koska tästä on mulle apua tulevaisuuden opiskeluissa ja muutenkin.. Sain sen varmistuksen, että ei ole tyhmyydestä kyse, se on iso hyöty itsetunnon kannalta, että ei ole tyhmyydestä kyse, vaan oikeasti sellainen juttu, jota voidaan tutkia ja hoitaa... Mä tarvin just sen vahvistuksen, kun mulla on ollut aina ton itsetunnon kanssa ongelmia, niin nyt se on vahvistunut...” (Asiakas 1)

Ohjaaminen oikeaan paikkaan selvittämään asioitaan

Projektin ohjaavaa vaikutusta korostettiin paljon. Sanottiin, että projekti sopii sellaisille vanhasta elämästä eroon haluaville, jotka eivät oikein tiedä, mitä pitäisi tehdä ja mihin ottaa missäkin asiassa yhteyttä. Tässä kohtaa korostettiin sitä, että asiakkaalla tulee olla oma motivaatio asiassa. Asiakkaiden mielestä pääasiassa projektista hyötyvätkin juuri ne, jotka kokevat etteivät yksin selviä päästäkseen esimerkiksi opiskelemaan tai työelämään.

”Hyötyhän on se, että ohjataan ihminen oikeisiin paikkoihin menemään näissä asioissa, ja jos ajatellaan ettei olisi tällaista, niin ei tulisi selvitettyäkään mitään varmasti. En mä ainakaan tiedä, mistä mä menisin kysymään mitään. Että tietää mihin ottaa yhteyttä. Asiallinen ja positiivinen keskustelu omista asioista, saada positiivista käsitystä suhteessa ulkomaailmaan.” (Asiakas 2)

Päihteiden käytön vähentäminen

Yksi suora kommentti hankkeen vaikutuksista saatiin siitä, että osallistuttuaan Oppiva hankkeeseen päihteiden käyttö on vähentynyt. Tämä viesti tuli myös sidosryhmien haastatteluista. Osa työntekijöistä jopa sanoi Oppiva hankkeen soveltuvan parhaiten päihdeongelmallisille, sillä näiden teemojen pohtiminen antaa rohkeutta päästä irti päihteistä.

”No jos en olis tullut tähän projektiin, niin vetäisin huomattavasti enemmän kamaa vieläkin. Kun mä kuulin tästä projektista, niin mulla loppu aika paljon kaman vetäminen siihen, et mulle tuli semmonen et mä haluan olla selvin päin ja saada oikeesti tuloksia ... Koska jos mä tuun kamoissa, niin mä en saa käsitystä mikä mua oikeesti vaivaa, koska enhän mä oo oma itteni silloin, sekin turhautuminen on mennyt pois, ettei tarvi douppaa itseensä...” (Asiakas 2)

Tuki ajokoulun kirjallisten kokeiden suorittamiseksi

Projektityöntekijöiltä ja sidosryhmien haastatteluiden kautta saadun viestin perusteella varsin moni asiakas on saanut Oppivan kautta apua autokoulun kirjallisten kokeiden suorittamiseen. Kun he ovat saaneet Oppivan kautta lausunnon lukivaikeudestaan, niin he ovat saaneet esimerkiksi suorittaa autokoulun kirjalliset kokeet suullisina. Sidosryhmien työntekijöiden haastatteluissa korostettiin sitä, että suuri hyöty tulee jo siitä, että ajokorttita-ajot vähenevät ja sitä myötä myös tuomiot. Seuraavassa on erään

haastateltavan vastaus kysymykseen, mikä hän arvioisi olevan tilanteensa tällä hetkellä, jos ei olisi koskaan Oppivasta kuullutkaan:

”Taistelisin vielä autokoulusysteemin kanssa ja jotenkin tällai ja syyttäisin itseäni vielä hirveästi, että kun on niin tyhmä pää, että ei tänne mee mikään... Enkä olisi varmaan yhteishakuunkaan laittanut, että Työntekijä auttoi mua siinä, se tuli sinne Kuntoutuskeskukseen, missä mä siis nyt oon, kun mä otan tän nyt varman päälle, ettei tarvi vankiloissa rampata, niin tosi suuri tuki ollut, kun se yhteishakukin tehtiin yhdessä, tosi suuri apu ollut Työntekijästä ... ” (Asiakas 1)

Lapsuuden traumojen selvittäminen

Monet haastateltavat sanoivat hyötyvänsä siitä, että kun nyt on puhuttu koulukokemuksista, niin samalla monet lapsuuden asiat ovat saaneet selityksensä. Yleisimmin hyöty on tullut sitä kautta, kun asiakas on päässyt neuropsykologisiin testeihin ja on tullut selvyttä oppimisvaikeuksista. Monen kohdalla muodossa tai toisessa toistui sama kaava; suuri hyöty on varmistus siitä, että ei ole tyhmyydestä kyse. Joillakin on ollut pitkään jatkuvia traumoja sen suhteen, onko poikkeava, tyhmä tai laiska, mutta tutkimusten tulosten jälkeen asiat ovat selkiytyneet. Kun asioita on alettu systemaattisesti käsitellä, niin lapsuudesta on saatu selvitettyä muutakin kuin ainoastaan opiskeluun liittyviä asioita. Omaa elämää ja menneitä tapahtumia on alettu tietoisesti pohtia ja sen seurauksena tiedostettu syitä ja seurauksia, kuten seuraavasta kommentista ilmenee:

”Jos en olisi tullut projektiin, niin aika paljon aukkoja olisi ... Mulla oli luonteessa kaikenlaisia häiriöitä, että en mä pystynyt keskittyy. Mulla meni ala-aste oikeastaan siinä että mä hakkasin jonkun, et ihan väärillä keinoilla alusta asti. Hain sitä semmosta pomon paikkaa ja peittelin mun omia epävarmuuksia. Että nyt vasta jälkeinpäin on ymmärtänyt sen. Kun ei osannut jotain, niin mä oon sen vaan sit purkanu jotenkin ... Et mä en 14-vuotiaana osannu edes aakkosia.” (Asiakas 7)

Oman lapsen tilanteen selkiyttäminen

Erään haastateltavan ajatus oppimisvaikeuksista ja projektiin mukaan tulosta liittyi olennaisesti oman lapsen tilanteen selvittelyyn. Haastateltava puhui siitä, kuinka vankilassa työntekijän kanssa jutellessa hanke tuli esiin, ja hän kiinnostui heti asiasta, koska mietti oppimiseen liittyviä kysymyksiä oman lapsensa kohdalla.

”Siitähän tää mun oma ajatus näistä oppimisvaikeusasioista lähti, että kun mä oon ollut paljon siellä psykalla lapsen mukana ja kaikki nää koulupalaverit, niin tuntu että ne puhu mun koulunkäynnistä. Siitä mä rupesin sitten ajatteleen, että onko-

han tää ollu mullakin. ... Osaa sitten ymmärtää lapsen käyttäytymistä ja omaakin. ... Lapsen koulusta ei tullut mitään aloitetta hoitaa asioita. Lapsen äiti taisteli, minä en ollut mukana, koska olin vankilassa, kumminkin olin hengessä mukana... Se oli jotain ihan uskomatonta, että siellä esikoulussa oli sellaista, että lapsi oli tottunut juomaan lasista maitoa ja kun yksi päivä oli eri lasi, niin enää ei suostunutkaan juomaan... Varmaan ainakin vuoden kestänyt vanhemman lapsen kanssa se prosessi, että etsittiin oikeaa lääkettä. Mutta nyt se on auttanut tosi hyvin. ... Jos ei olisi tehty mitään, niin olisi elämä pilalla äkkiä. Sama kohtalo kuin mullakin.” (Asiakas 5)

7 Hankkeen tulokset

Oppiva hanke on kahden ensimmäisen toimintavuotensa aikana tuonut keskusteluun sellaisen tukemisen osa-alueen, joka on aiemmin jäänyt vaille huomiota. Rikostaustaisten henkilöiden oppimisvaikeuksien selvittäminen ja jatkokuntoutukseen ohjaaminen eivät ole perinteisesti olleet tarpeellisuuslistan kärjessä. Oppimisvaikeuksista ei juuri pidetä meteliä, eivätkä seuraukset näy yhtä ilmeisinä kuin esimerkiksi päihdeongelman seuraukset. Oppimisvaikeuksista kärsiviä voidaankin eräällä tavalla pitää hiljaisina omassa itsessään asiasta kärsivinä. Kuitenkin lähemmän tarkastelun myötä huomataan, että oppimisvaikeuksien selvittämisellä on yhteys varsin moniin asioihin ihmisen elämässä. Rikostaustaisten henkilöiden kohdalla niiden esilletuomisen ja selvittämisen on myös arvioitu vaikuttavan alentavasti uusintarikollisuuteen¹⁵.

Hankkeen tekemän työn tarpeellisuus tulee osoitettua pääsääntöisesti kolmesta näkökulmasta: 1) hankkeen omat kokemukset asian tarpeellisuudesta ja hankkeen valtaisa suosio, 2) sidosryhmien näkemykset, joiden perusteella Oppiva hankkeella on ollut erityinen tehtävä juuri siinä, että se on tuonut esiin yhden keskeisen, ja aiemmin lähes kokonaan sivuutetun, tukemisen osa-alueen, sekä 3) hankkeen asiakkaiden haastatteluiden kautta tehdyt huomiot siitä, että heidän saamansa hyödyt ovat moninaisia ja laajalle ulottuvia. Keskeinen sanoma hyödyistä on se, että ne laajentuvat hyvin pitkälle ja kauas pelkästä koulunkäynnistä ja sen suorittamisesta.

Vankilataustaisesta elämästä on todennetusti vaikea päästä ”nousemaan” pois ja kiinnittymään takaisin normaalielämään¹⁶. Myös Oppivassa on todettu, että asiakkaat ovat valtaosaltaan moniongelmaisia. Asiakkaista valtaosalla (86 %) on päihdetausta¹⁷. Myös

¹⁵ Kärkkäinen, J.: Vankien psyykkinen sairastavuus on suuri yhteiskunnallinen riski. Helsingin Sanomat 24.6.2008.

¹⁶ mm. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

¹⁷ Oppiva hankkeen asiakastilastot. Tilanne 19.8.2009.

mielenterveysongelmat ovat erittäin yleisiä. Varsinaisesti esiin tullut mielenterveysongelma on taustalla lähes puolella asiakkaista (43 %) ¹⁸.

Suurimmalla osalla Oppivan asiakkaista ei ole taustallaan ammatillista tutkintoa. Vain noin joka kymmenes (12 %) on suorittanut ammatillisen koulutuksen. Kaikista Oppivan asiakkaista 80 % on jossakin vaiheessa aloittanut ammatillisen koulutuksen, mutta valtaosalla heistä (74 %) opiskelu on syystä tai toisesta keskeytynyt. Myös peruskoulu on melko monelta (12 %) jäänyt suorittamatta loppuun. Työkokemustakaan ei ole läheskään kaikilla asiakkailla. Jopa reilulla neljänneksellä (26 %) asiakkaista ei ole työkokemusta lainkaan, ja viidenneksellä (21 %) sitä on alle vuoden verran.

Työvoimapaalveluiden ja ammatinvalinnanohjauksen sekä erilaisten kuntouttavien toimenpiteiden piiriin ohjaaminen on siis osoittautunut erittäin tarpeelliseksi asiakaskunnan joukossa. Viesti asiakkaiden moniongelmaisuudesta on lisäksi se, että myös auttamisessa yksi suurimmista haasteista on saada asiakkaaseen kontakti ja päästä auttamaan. Asiakkaat jättävät useasti tulematta tapaamisiin, jolloin työntekijöiden resursseja kuluu ”turhaan”. Toisaalta yhden työntekijän sanoin: *”... se kuuluu työhön, ei tarvittaisi tällaisia tukemisen muotoja, jos asiakkaat olisivat täsmällisiä ja noudattaisivat aina sovittuja asioita.”*

7.1 Hankkeen tulokset asiakkaiden kannalta

Oppiva hankkeen hyödyt asiakkaille ovat olleet hyvin moninaisia (ks. kpl 6). Oppivasta saa hyötyjä hyvinkin erilaiset asiakasryhmät eri tavoilla. Aina ei ole helppo tunnistaa etukäteen, ketkä projektista erityisesti hyötyisivät. Kiteytetysti kuitenkin kaikille niille, joilla on koulu jäänyt kesken tai tulee eteen kysymyksiä ”miksi en pärjännyt koulussa ja mistähän se voisi johtua”, projekti sopii ja antaa todennäköisesti hyötyjä. Seuraavassa on listattu/tyypitelty keskeisiä kohderyhmiä ja pohdittu, millä tavalla he saavat hyötyjä Oppivan kaltaisesta tuesta.

Näkyvimmin ja konkreettisesti osoitettuna selkeimmin hankkeesta voidaan sanoa hyötyvän niiden asiakkaiden, jotka ovat päässeet eteenpäin oman elämäntilanteensa selkiyttämässä. Heillä on herännyt halu muuttaa elämänsä suuntaa ja päästä eroon vanhasta rikosten värittämästä elämästä. Heidän voi sanoa sisäistäneen halun selvittää omia oppimisvaikeuksiaan ja niiden yhteyttä siihen, miksi elämässä on käynyt niin kuin on käynyt.

¹⁸ Todennäköisesti läheskään kaikki mielenterveysongelmat eivät tule hankkeessa esiin, sillä työntekijät eivät tulkitse asioita itsekseen. Asia tulee esiin, jos asiakas sen kertoo.

Edellisen ryhmän muodostavat erityisesti hieman vanhemmat, vankilataustaiset henkilöt. Tällaisilla henkilöillä on usein halua ja valmiuksia selvittää elämäänsä. He ovat usein kokeneet jo paljon vastoinkäymisiä, ja mahdollinen vankilassaoloaika on saanut ajatukset herätettyä tekemään jotakin oman elämänsä eteen. Näin ajateltuna hanke voisi jopa soveltua parhaiten hieman vanhemmille kuin nyt on ollut kohderyhmänä.

Edellinen ei poista sitä seikkaa, että oppimisvaikeuksien selvittäminen ja elämänhallinnan tuki on ehdottoman tärkeää nuorten, ehkä ensimmäisiä kertoja rikosten kanssa tekemisiin joutuvien henkilöiden kohdalla. Juuri he ovat niitä, joiden kohdalla puuttuminen nopeasti voi katkaista pidemmän rikoskierteen. Tutkimuksissa on todettu, että osa nuorista ensikertalaisista vankilaan tuomituista ajattelee tuomion joskus olevan jopa toinen mahdollisuus elämässä¹⁹. He saattavat suhtautua tuomioon eräällä tavalla positiivisesti ja odottaa sen katkaisevan ja päättävän rikosten uralle päätyvän elämän. Näin ajateltuna Oppivan kaltaisen tuen on ehdottoman tärkeä suuntautua juuri nuoriin rikoksentekijöihin. Heidän kohdallaan työ tosin vaatii usein jatkuvaa motivointia, mikä on aikaa vievää. Rooli tukemisessa on usein ohjaava. Keskeistä on muistutella asioista ja pyrkiä saamaan asiakas motivoituneeksi (ns. elämänhallinnan tukijan rooli).

Oppiva on erityisen hyödyllinen päihdeongelmaisten asiakkaiden motivoimiseksi. Tämä viesti tuli erityisesti Kriminaalihuoltolaitoksen kautta, jossa haastavin tehtävä on motivoida asiakkaita osallistumaan Oppivan kaltaisiin toimiin ja pysähtymään tosissaan tilanteen eteen. Eräs haastateltava kertoi kuvaavan esimerkin, kuinka erään nuoren, vaikeasti päihdeongelmaisen asiakkaan kanssa oli päästy selvästi eteenpäin ja saatu luotua luottamuksellinen suhde. Tässä ratkaisevana tekijänä oli yhteistyö Oppivan kanssa. Oppivan työntekijöillä on osaamista toimia asiakasryhmän kanssa. He tietävät mikä toimii ja mitä kannattaa ja voi tehdä. Päihteiden käyttäjien kohdalla Oppivan myötä on myös saatettu avata polku auttamiseen. Asiakkaalla on saattanut olla esimerkiksi ADHD taustallaan, jota vankila-aikana on lääkitty laittomin keinoin, mikä on jälleen johtanut uusiin rikoksiin. Kun vihdoinkin tartutaan itse asiaan (ADHD), niin auttaminenkin on mahdollistunut.

Syrjäänvetäytyvät ns. ”hissukat”, lapsuudessa usein koulukiusatut, joilla on vaara joutuva väliinpuotoajiksi omien asioiden selvittämättömyyden vuoksi, on yksi keskeinen hyötyjärjelmä Oppivasta. He ovat monesti lapsuuden jälkeenkin olleet erään sidosryhmää edustavan sanoin niitä ”pähänpotkittuja”. Oppivan kautta he ovat saaneet rohkaisua elämäänsä positiivisen palautteen kautta. Sitä kautta he saavat rohkaisua myös

¹⁹ Esim. Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämäkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

koulutukseen ja työelämään. Oppiva on tuonut esiin, että ne asiat, joita on koulussa tapahtunut, eivät välttämättä johdu asiakkaan epäonnistumisesta tai tyhmyydestä. Kun samaan aikaan henkilön vahvuuksia on nostettu esiin, on asiakasta saatu voimaannutettua ja ehkä herätettyä motivaatiota omien asioiden suhteen.

Syrjäänvetäytyvien vastakohtana ns. "kovat pojat" ovat yksi sellainen ryhmä, jonka sanotaan todennäköisimmin hyötyvän Oppivan kaltaisesta toiminnasta vasta jonkin ajan kuluttua. Heille hyödyt todennäköisesti näkyvät vasta projektin jälkeen. Asia saattaa jäädä kytemään korvan taakse kuten eräs haastateltava kommentoi. Ns. kovilla pojilla on usein selkeät suunnitelmat valmiina, ja he tietävät hyvin minne menevät ja mitä tekevät vankilan jälkeen. Kun suunnitelmat sitten usein pettävät, niin siitä voi seurata havahtuminen tilanteeseen ja katseen kohdistaminen omiin valintoihin ja tekemisiin.

Impulsiiviset, ja sitä kautta oppimisvaikeuksiset, saavat hankkeesta selkeästi hyötyjä. Tämä näkyy konkreettisesti työntekijöiden kokemuksesta siinä, että Oppivaan menon jälkeen nämä asiakkaat eivät jokaisen mielijohteen vuoksi soita kriminaalityöntekijälleen, vaan ovat yrittäneet hillitä itseään. Joillakin rikostaustakin on seurausta äkkipikaisuudesta ja kun asiasta on alettu puhua ja miettiä syitä ja seurauksia, niin tilanteeseen on jo puututtu.

Millä tavalla puututaan?

Oppiva on käyttänyt erilaisia menetelmiä kertoakseen oppimisvaikeus teemasta. Asiakkaita on motivoitettu ja rekrytoitu erilaisia kanavia pitkin. Keskustelua on käyty sen suhteen, onko projektin tilaisuuksiin, mm. infotilaisuudet, oikein pakottaa osallistumaan. Joidenkin näkemysten mukaan pakottamalla saadaan asia kerrottua, ja asiakas voi tiedon saatuaan joko päättää tulla hakemaan tätä kautta apua tai unohtaa asian. Joka tapauksessa viesti on annettu ja asiasta informoitu. Toisen kannan mukaan pakolla ei saa mitään muuta aikaiseksi kuin projektin "suorittajia", jotka väistämättä tekevät hallaa niille, jotka aidosti haluavat paneutua asiaan. Tämän kannan mukaan projektin on ehdottomasti perustuttava vapaaehtoisuuden varaan. Myös Kriminaalihuoltolaitoksella on havaittu, että osa asiakkaista näkee Oppivankin suorituspaikkana, joka pyritään "läpäisemään". Työntekijä on tehnyt työtä sen eteen, että asiakas ymmärtäisi että täällä saa apua omana itsenään ja omaa itseään varten.

Yksi haastava asiakasryhmä on nuoret Kriminaalihuoltolaitoksen kautta tulleet. Koska heitä ei ole voitu velvoittaa osallistumaan tilaisuuksiin eikä sitä kautta saada asiaa "pakolla" eteenpäin, niin heidän kohdallaan haasteellista on ollut motivoida osallistumaan

hankkeeseen. Joissain tapauksissa myös nuoruusvaiheessa (noin 20-vuotiaat) ei osata ajatella omaa tulevaisuutta suunnitelmallisesti eikä tällaisilla asioilla nähdä siten olevan merkitystä. Potentiaaliset asiakkaat kysyvät siinä kohtaa yleisimmin: ”mitä minä hyödyn siitä”? Asiakkaiden elämä on tässä vaiheessa usein äkkinäistä ja sinkoilevaa, jolloin ei helposti pysähdytä omien asioiden selvittelyn äärelle. Osallistumisesta erilaisiin hankkeisiin odotetaan saatavan tässä ja nyt konkreettista hyötyä.

Oppiva on kokeillut erilaisia tapoja tavoittaa asiakkaita. Motivoituneemmat tulevat vapaaehtoisesti ja tietoisesti hakemaan apua oppimisvaikeuksiinsa. Osa sen sijaan tulee pakotetusti, jolloin motivaatio ei ainakaan aluksi ole paras mahdollinen. Osoituksia on kuitenkin siitä, että motivointityöllä saadaan joidenkin kohdalla välitettyä asia perille ja henkilö mahdollisesti myöhemmin asiakkaaksi.

7.2 Hankkeen tulokset palvelujärjestelmän kannalta

Oppivan yhtenä tavoitteena on ollut tuoda vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden oppimisvaikeudet yleiseen keskusteluun ja rakentaa yhteistyöverkostoa teeman ympärille. Tässä tehtävässä hanke on onnistunut hyvin. Sidosryhmien mukaan tässä on onnistuttu jopa odotettua paremmin. Hanke on tuonut teemaa tunnetuksi myös suurelle yleisölle ja herätellyt ihmisiä asian äärelle muun muassa lehtikirjoitusten myötä. Keskeiset yhteistyötahot näkivät Oppivan tuoneen oppimisvaikeus –teeman kokonaan uudella intensiteetillä mukaan keskusteluun. Keskustelu on saanut aikaan sen, että ollaan ikään kuin havahduttu huomaamaan oma ja erillinen, keskeisesti kohderyhmän elämään kuuluva ongelma. Erään yhteistyötahoa edustavan sanojen mukaan: *”Ensin ajattelin, että tämä on yksi projekti projektien joukossa, mutta asiakkaiden saaman hyödyn osalta rajat on ylitetty ja samalla on otettu esille kokonaan uusi asia ja alue”*.

Oppivan on todettu madaltavan kynnystä kohderyhmän auttamiseen. Arvioitsijalle välittyneen viestin mukaan Oppivan työntekijöillä on ammattitaito toimia kohderyhmän kanssa. Heillä on käytännön työn kautta kertynyt kokemusta siitä, millä tavalla toimien kohderyhmä aidosti tavoitetaan. Muun muassa ”eikö lukeminen hotsita” –tyyliset esitteet tavallisten ”tiedotteiden” sijaan ovat herättäneet kokemusten mukaan kohderyhmän kiinnostuksen aiheeseen. Toisena tekijänä tavoittamiseen on jalkautuminen asiakkaiden luokse, mikä on selvästi edistänyt asiakassuhteen luomista. Palvelun perillemenon helpottuminen on konkreettisesti tullut esiin sillä tavalla, että Oppivan väliintulon myötä asiakas on alkanut ottaa vastaan hänelle tarjottua tukea. Kohderyhmän luonteeseen kuuluu se, että vaikka ohjaavan tahon yhteystiedot annetaan ja kerrotaan miten menetellä, asiakas ei todennäköisesti oma-aloitteisesti apua hae. Kun Oppiva on jalkautumalla ja asiakkaan kanssa yhdessä menemällä ja joustavalla palvelulla hoitanut

alun, niin usein se on avannut tien asiakkuudelle eteenpäin. Hanke on toiminut ikään kuin ”saattaen vaihtaan” periaatteella nivelvaiheen tukijana.

Sen lisäksi, että Oppiva on auttanut palvelujen perillemenossa, on se mahdollistanut eräänlaisen työparimaisen työskentelyn sekä vankiloiden että Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa. Oppiva on tuonut teeman esiin, välittänyt tietoa siihen liittyen sekä toiminut tahona, jonka kanssa asiakasasioita voidaan pohtia ja miettiä sopivia tukemisen tapoja. Oppivan työntekijä on siten toiminut yhtenä kumppanina asiakasasioissa. Sidosryhmien näkökulmasta onkin esitetty uhkana se, että projektin jälkeen Oppivan toiminta ei jatkuisikaan. Toisaalta projektista on jo tässä vaiheessa saatu hyviä ajatuksia ja konkreettisia välineitä käyttöön (mm. Oppiva-testi).

Oppiva on mahdollistanut siihen osallistuville asiakkaille jatkotutkimuksiin pääsyn. Neuropsykologiset tutkimukset jatkotutkimuksineen ovat antaneet konkreettisen hyödyn ko. asiakkaille, mutta ne ovat myös välillisesti antaneet tietoa oppimisvaikeuksista ja kohderyhmästä rakennettaessa kuntoutusmalleja rikostaustaisille henkilöille. Tutkimusten tulokset ovat vahvistaneet arvioita siitä, että suuri osa asiakaskunnasta kärsii eri asteisista oppimisvaikeuksista. Älyllisen tason on todettu valtaosalla neuropsykologisissa testeissä käyneillä²⁰ olevan hyvä, mitä ei ole aiemmin tämän kohderyhmän kanssa helposti onnistuttu tehdä. Oppimisvaikeuksien selvittämisessä tulee olla aktiivinen, jotta maksusitoumuksia tutkimuksiin saa. Oppivan asiakkaat eivät ole niitä aktiivisimpia hakemaan palveluja itselleen. Oppimisvaikeudet ajavat helposti henkilön yhä nopeammin syrjäytymään yhteiskunnan ulkopuolelle. Ongelmat eivät tule esimerkiksi päihdeongelman tapaan selvästi ja näkyvästi esiin.

Kaiken kaikkiaan yksi erittäin keskeinen tulos palvelujärjestelmälle on ollut yhteistyöverkoston rakentaminen. Tätä kautta hanke on saattanut toimijoita yhteen ja toiminut linkkinä asiakasasioissa. Esimerkiksi työvoimahallinnon, sosiaalitoimen ja terveydenhuollon välinen yhteistyöverkosto rikostaustaisten henkilöiden tukemiseksi on saanut Oppivan myötä aivan uudenlaisen sävyn.

²⁰ Tilanne tutkimusten osalta marraskuussa 2008

8 Väliarvion havainnot

- Yksi keskeisin ulkoisen arvion tulos on se, että Oppiva on löytänyt ja tuonut keskusteluun uuden näkökulman rikostaustaisten henkilöiden tukemiseen. Oppimisvaikeuksien kartoittaminen ja kuntoutus ovat yksi väylä autettaessa kohderyhmään kuuluvia integroitumaan takaisin rikoksettomaan elämään. Oppimisvaikeuksien selvittämisen kautta on mahdollistettu aikaisempaa paremmin koulutukseen ja/tai työelämään pääsy. Viranomaistahon ”herättämisen” ohella hanke on tehnyt paljon hyvää työtä sen eteen, että on saatettu toimijoita yhteen ko. teeman äärelle ja edistetty sitä myötä verkostoitumista.
- Oppiva hanke on tavoittanut toimintansa aikana hyvin kohderyhmään kuuluvat henkilöt. Varsinaisia asiakkaita hankkeessa on vajaan kahden vuoden asiakastyön aikana ollut reilut 150. Heidän joukossaan on hyvin erilaisia taustoja omaavia henkilöitä, joilla myös oppimisvaikeudet vaihtelevat hyvin paljon. Hanke on siis jo alkukauden aikana osoittanut selvästi tarpeellisuutensa.
- Oppiva hankkeen asiakkaat ovat kokeneet konkreettisesti hyötyvänsä osallistumisestaan hankkeeseen. Erilaiset asiakkaat ovat hyötäneet projektiin osallistumisesta eri tavoilla. Näkyvin ja selkein hyöty, joka myös välittyy projektista ulospäin, on se, jonka saavat jo motivoituneet, päihteistä todella eroon haluavat asiakkaat. He saavat projektista tietoa pyrkiessään elämässään eteenpäin. Toisilla ryhmillä hyödyt ovat eri asteisia, vaihdellen oman tilanteen mukaan. Keskeinen sanoma on se, että hyödyt ovat selvästi laajemmat kuin pelkän opiskeluun liittyvän vaikeuden selvittäminen.
- Motivoiminen ja asiakkaiden kiinnittäminen projektiin on haastavaa. Kohderyhmälle on kuvaavaa, että sitoutuakseen he odottavat saavansa heti selviä konkreettisia hyötyjä, ”mitä minä hyödyn siitä” on tavallinen kysymys, joka esitetään ennen Oppivaan tuloa. Todetusti ne suurimmat hyödyt, joita asiakkaat ovat itse ilmaisseet myöhemmin, eivät ole varsinaisesti konkreettisesti osoitettavissa, vaan ovat lähinnä sen kaltaisia kuin ”voimaantuminen”, itsetunnon kasvu, tiedon saanti omasta tilanteestaan ja taustoistaan, ohjaaminen oikeaan paikkaan jne. Tällaiset hyödyt eivät motivoi siinä vaiheessa, kun nuori miettii tullako projektiin ja mitä hyötyjä siitä itselle saa. Asiaa ei silloin ole vielä sisäistetty.

- Vaikkakin Oppivan asiakkaina olleet henkilöt ovat selkeästi hyötynneet hankkeesta, niin oleellinen kysymys on se, miten Oppivan työtä voidaan jatkaa myös tulevaisuudessa. Eräällä tavalla asiakkaat ovat hankkeen ”koeryhmä”, jonka avulla on tavoitteena luoda pysyviä malleja ja kuntoutuspolkuja. Tähän mennessä hanke on antanut erityisen arvokasta panosta nivelvaiheen tukemiseen ja ohjaamiseen eteenpäin. Työntekijät ovat olleet ns. tukihenkilöitä asiakkaille. Elämänhallinnan tuki on ollut juuri sitä, mitä monet Oppivan asiakkaat tarvitsevatkin. Tämän hetken tärkeä kysymys on se, minkälaisia malleja ja polkuja halutaan luoda. Kohdistuuko kuntoutuspolkujen mallintaminen ennen kaikkea nivelvaiheeseen siirryttäessä vankeudesta vapauteen tai rikosseuraamusten piiristä integroidusti yhteiskuntaan? Syksyllä 2008 ensimmäisessä arviointipäivässä puhuttiin Oppivan tavoitteesta. Aikataulullisesti ajateltiin, että hankkeen alkuvaiheessa tartutaan kiinni ilmiöön ja selvitetään, mitä ovat tarpeet. Hankkeen loppukauden tavoitteina pidettiin kuntousmallien luomista.
- Oppivan kaltaisissa hankkeissa työntekijöiden ammattitaito kohdata asiakkaat on erityisen tärkeää. Asiakastyön onnistuminen ja kontaktin luominen asiakkaisiin kulminoituu projektityöntekijöihin. Oppivassa tässä on onnistuttu hyvin. Projektitiimi toimii keskenään sujuvasti ja kaikki työntekijät omaavat kyvyn tavoittaa kohderyhmän. Oiva esimerkki tästä on nuoren haastateltavan kertomus, jossa hän korosti, ettei edes kävisi projektissa, jos se olisi ”tuen tyrkyttämistä”. Keskustelun edetessä ilmeni kuitenkin, että hän oli juuri Oppivan työntekijän kautta saanut tiedon opiskelupaikastaan. Lisäksi sidosryhmien kautta välittyi loppukauden yhtenä haasteena se, että saadaan pidettyä samat työntekijät.
- Oppiva hanke on lisännyt tietoa oppimisvaikeusasiasta yleisemminkin. Hankkeen kautta herätetään muun muassa seuraavia kysymyksiä: Mitä oppimisvaikeudet ovat, ja mitä ne ovat erityisesti tässä kohderyhmässä? Miksi niihin ei ole puututtu aikaisemmin? Oppivan asiakkaista valtaosalla niihin on kyllä puututtu jollakin tapaa. Lähes jokainen on ollut lapsena esimerkiksi erityisluokalla. Oleellinen ero on kuitenkin se, että ongelmia ei ole katsottu oppimisvaikeuksiksi. Ongelmat on luokiteltu negatiiviseksi, oppilaan persoonaan liitettäväksi ominaisuudeksi, joka on jo lapsena leimannut henkilön häiriköksi tai muuten epäsovivaksi muiden oppilaiden joukkoon. Haastava vastattava kysymys onkin, mitä voitaisiin tehdä, jotta niihin pystyttäisiin aidosti puuttumaan jo aiemmin?
- Oppiva hanke on jo hyvissä ajoin tehnyt juurruttamistyötä. On muun muassa laadittu Oppiva-testi ja koulutettu vankeinhoidon ja Kriminaalihuoltolaitoksen henkilökuntaa

teemaan liittyen. Myös arviointipäivillä on käyty keskustelua sidosryhmien kanssa siitä, mitä hankkeesta pyritään juurruttamaan. Lisäksi tärkeä kysymys on, mihin pyritään juurruttamaan. Onko se taho, joka voi toteuttaa Oppivan kaltaista työtä järjestöt, kunnalliset peruspalvelut vai vankeinhoidon palvelut? Kun uusi organisaatiomalli saadaan aikaiseksi (mm. valtion ja kunnan vastuiden jakautuminen), niin Oppivalla on tässä tehtävien jaossa myös mahdollisuus löytää paikkansa.

- Oppimisvaikeuksiin puuttumisella on arvioitu olevan uusintarikollisuutta vähentävää vaikutusta. Tämä on sanoma, jota olisi erittäin toivottavaa saada vietyä eteenpäin ja mahdollisesti vielä todennettava jollakin tavalla. Oppivan asiakkaiden saamat hyödyt ovat yksi keino viedä sanomaa eteenpäin. Koska tutkitusti vankeusrangaistuksen suorittaminen vain vahvistaa yksilön huono-osaistumista, niin on tärkeää, että Oppivan kaltaisella toiminnalla on löydetty keinoja korjata tätä kehitystä. Hälyttävää on se, että joidenkin tutkimusten mukaan erilaisista oppimisvaikeuksista kärsivät karsiutuvat usein myös vankilassa opiskelusta nopeasti sivuun²¹. Oppiva hankkeen tulosten kautta voidaan esimerkiksi taistella tällaista kehitystä vastaan.
- **Kehittämisehdotukset:** Ulkoisen arvion sanoma on se, että Oppiva on edennyt omiin tavoitteisiinsa nähden hyvin ja jopa ylittänyt ne jossain määrin. Kehittämisehdotuksina ei voida siis suositella varsinaisia muutoksia toimintaan. Hankkeen loppukautta ajatellen ulkoinen arvioitsija esittää kuitenkin kolme laajempaa asiakokonaisuutta: 1) Olisi vielä hyvä keskustella ja tarkentaa, mikä on tavoiteltavien kuntoutuspolkujen laajuus, ja mihin niitä pyritään juurruttamaan. Lisäksi hankkeen toiminnan jatkumisesta myös projektikauden jälkeen on syytä vielä keskustella ja pyrkiä luomaan siitä jokin selkeä näkemys. 2) Loppukaudella on tärkeää myös viedä sanomaa eteenpäin siitä, että oppimisvaikeuksiin puuttumalla voidaan aidosti hyödyttää kohderyhmään kuuluvia henkilöitä. 3) Lisäksi ehdotetaan, että hanke kokoaisi esimerkkejä asiakastapauksista ja toisi esiin erilaisia asiakasprosesseja. Oppivalle on kertynyt paljon sellaista arvokasta tietoa kohderyhmästä, jota ei aiemmin ole juurikaan ollut olemassa. Tämän tiedon esilletuominen olisi erittäin tärkeää. Asiakasprosessien jäsentäminen ja asiakaskunnan havainnollistaminen palvelisi myös mallinnustyötä. Tätä työtä voi tehdä esimerkiksi yhteistyössä ulkoisen arvioitsijan kanssa.

²¹ Kyngäs, M. (2000): Vankeus miehen elämäkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentehtäjänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Acta Universitatis Lapponiensis 36. Lapin yliopisto. Rovaniemi.